

RIGSADVOKATEN

Bilag 1

J.nr. RA-2006-41-0151

15. marts 2006

Gennemgang af relevante retsregler mv.

1. Indledning

Dette bilag indeholder en redegørelse for de retsregler mv., der er relevante for vurderingen af spørgsmålet om, hvorvidt der er grundlag for at indlede strafforfølgning i anledning af Jyllands-Postens artikel ”Muhammeds ansigt”, der blev offentliggjort i avisen den 30. september 2005.

2. Bestemmelser om religionsfrihed mv.

2.1. Grundlovens bestemmelser samt godkendte islamiske trossamfund i Danmark

Efter grundlovens § 67 gælder, at borgerne har ret til at forene sig i samfund for at dyrke Gud på den måde, der stemmer med deres overbevisning, dog at intet læres eller foretages, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden.

Denne bestemmelse om religionsfrihed omfatter enhver, som har bopæl eller ophold i Danmark. Når der tales om at dyrke Gud, må dette forstås ikke blot som kristen gudsdyrkelse, men også f.eks. jødisk og islamisk gudsdyrkelse, jf. Poul Andersen, Dansk Statsforfatningsret, 1954, side 633. Alf Ross anfører i Dansk Statsforfatningsret, 3. udgave v. Ole Espersen, 1980, side 754, at ordlyden ”dyrke Gud” næppe indeholder en forudsætning om, at kun monoteistiske trossamfund dækkes af grundlovsbeskyttelsen. Friheden gælder med det forbehold, at intet læres eller foretages, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden.

Endvidere fremgår det af grundlovens § 69, at de fra folkekirken afvigende trossamfunds forhold ordnes nærmere ved lov.

En sådan lovgivning findes imidlertid ikke. Før 1970 skete anerkendelse af andre trossamfund ved kongelig resolution efter kirkeministerens indstilling i henhold til en forfatningssædvane. Denne retstilstand blev bragt til ophør ved ægteskabsloven af 1969, der trådte i kraft den 1. januar 1970. Herefter er ikke sket anerkendelse af trossamfund, men kirkeministeren kan efter ægteskabslovens § 16 meddele andre trossamfund end folkekirken og de anerkendte trossamfund bemyndigelse til at foretage vielser efter ægteskabslovens § 16, jf. Preben Espersen i UfR 1999B, side 110.

Senere er praksis ændret, således at godkendelse ikke kun meddeles efter ægteskabslovens § 16 med hensyn til vielsemyndighed, men udstedes som en godkendelse, der også bl.a. giver trossamfundet

mulighed for at få tilladelse til at anlægge egen begravelsesplads, få opholdstilladelse for udenlandske forkyndere efter udlændingeloven samt i praksis medfører en række begunstigelser i henhold til skattelovgivningen.

En godkendelse fra Kirkeministeriet forudsætter bl.a., at der er tale om et egentligt trossamfund i dette ords sædvanlige betydning – altså ikke blot en religiøs ”bevægelse” eller en religiøs eller filosofisk forening, men en sammenslutning eller forsamling (et religionssamfund), hvis primære forhold er gudsyndelse (kult) efter en nærmere udformet lære eller ritus. Det påses tillige, at der i trossamfundet intet læres eller foretages, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden, jf. grundlovens § 67.

Blandt de trossamfund, der er anerkendt ved kongelig resolution, før denne form for godkendelse blev afskaffet i 1970, findes ikke islamiske trossamfund. Derimod har Kirkeministeriet efterfølgende godkendt en række islamiske trossamfund (for tiden 19).

Som det fremgår af afsnit 3 nedenfor, omfatter straffelovens § 140 ”her i landet lovligt bestående religionssamfund”, dvs. religionssamfund, der består her i landet, og som er lovlige, jf. grundlovens § 67. Bestemmelsen er ikke begrænset til de her i landet anerkendte eller godkendte trossamfund.

Da det er en betingelse for godkendelse, at trossamfundet er lovligt i grundlovens forstand, kan det konkluderes, at der her i landet er ”lovligt bestående religionssamfund”, der udøver islam. Disse omfatter de islamiske trossamfund, der er godkendt af Kirkeministeriet, men også andre islamiske trossamfund kan naturligvis være omfattet af begrebet ”lovligt bestående religionssamfund”, selv om de ikke har søgt godkendelse.

2.2. Menneskerettighedskonventionens bestemmelse om religionsfrihed

Menneskerettighedskonventionens artikel 9, stk. 1, sikrer enhver ret til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed. Retten omfatter frihed til at skifte religion eller tro samt frihed til enten alene eller sammen med andre, offentligt eller privat at udøve sin religion eller tro gennem gudstjeneste, undervisning, andagt og overholdelse af religiøse skikke. Friheden til at udøve religion eller tro kan efter artikel 9, stk. 2, underkastes sådanne begrænsninger, som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfund af hensyn til den offentlige tryghed, for at beskytte den offentlige orden, sundheden eller sædeligheden eller for at beskytte andres rettigheder og friheder.

Menneskerettighedsdomstolen har udtalt, at retten til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed er en af grundpillerne i et demokratisk samfund. Domstolen anser retten til religionsfrihed for at være et helt afgørende element i opbygningen af den troendes identitet og livsopfattelse, ligesom retten er af central betydning for ateister, agnostikere, skeptikere og dem, der ikke bekymrer sig om sådanne spørgsmål. Domstolen har udtalt, at pluralisme, som er uadskillelig fra et demokratisk samfund, og som er resultatet af århundreders kamp, afhænger af retten til at tænke frit og have religionsfrihed, jf. Jon Fridrik Kjølbro, Menneskerettigheder i praksis, 2005, side 513.

Endvidere fremgår (samme sted, side 516-17), at uanset artikel 9 er formuleret som en negativ forpligtelse for staten, der kun må foretage begrænsninger i retten til at udøve religion eller tro, når visse betingelser er opfyldt, vil bestemmelsen i lighed med en række af konventionens øvrige bestemmelser kunne pålægge staten visse positive forpligtelser med henblik på at sikre en effektiv nydelse af retten til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed. Som eksempel kan bl.a. tænkes en positiv pligt til at beskytte medlemmer af en religiøs sammenslutning, der forhindres i at udøve deres religion eller tro på grund af andre privates handlinger.

Artikel 9 inddrages i øvrigt ved fortolkningen af andre bestemmelser i konventionen, herunder ved anvendelse af artikel 10 om retten til ytringsfrihed, jf. nærmere nedenfor under afsnit 5.2. og 5.3.

3. Straffelovens § 140

3.1. Den nugældende bestemmelse

Straffelovens § 140 er affattet således:

”§ 140. Den, der offentlig driver spot med eller forhåner noget her i landet lovligt bestående religionssamfunds troslærdomme eller gudsyndelse, straffes med bøde eller fængsel indtil 4 måneder.”

Bestemmelsen findes i straffelovens kapitel 15 om forbrydelser mod den offentlige orden og fred. Bestemmelsen har haft den nugældende affattelse siden 1930, bortset fra tre ændringer i 1992, 2000 og 2004 af teknisk karakter, jf. nedenfor under afsnit 3.2.

3.2. Forarbejder til straffelovens § 140

En bestemmelse om blasfemi fandtes i § 156 i straffeloven af 1866 og var affattet således:

”§ 156. Den, der driver spot med eller forhåner noget her i landet bestående religionssamfunds troslærdomme eller gudsyndelse, straffes med fængsel, ikke under 1 måneds simpelt fængsel, eller under særdeles formildende omstændigheder med bøder.”

I det første udkast til straffeloven af 1930 (Betænkning afgivet af kommissionen nedsat til at foretage et gennemsyn af den almindelige borgerlige straffelovgivning, 1912, side 60) blev bestemmelsen foreslået videreført i følgende affattelse:

”§ 159. Den, som offentlig driver spot med eller forhåner noget lovlig bestående trossamfunds lærdomme eller gudsyndelse, straffes med bøde eller simpelt fængsel.

Bestemmelserne i § 157 finder tilsvarende anvendelse på offentlige meddelelser om de nævnte trossamfunds religiøse handlinger.”

I bemærkningerne vedrørende bestemmelsen (betænkningen af 1912, side 173) var anført følgende:

”Bestemmelsen svarer til stl. § 156 kun er budets anvendelse indskrænket til de tilfælde, hvor handlingen udføres offentlig, jf. herved § 5 ltr. e. Straffen er derhos noget nedsat. Ethvert lovlig bestående trossamfund er beskyttet. Det er i overensstemmelse med udkastets hele standpunkt, at beskyttelsen ikke er indskrænket til her i landet bestående trossamfund. Bestemmelsen har sin naturlige plads her, da handlingen indeholder et brud på samfundsfreden, af hvilken den religiøse fred er en side.”

I det andet udkast til straffeloven af 1930 (Betænkning angående de af den under 11. august 1905 nedsatte straffelovskommission udarbejdede forslag indeholdende udkast til love vedrørende den borgerlige straffelovgivning med motiver, 1917, side 56) fandtes et forslag til bestemmelsen i § 133, der var affattet således:

”§ 133. Den som offentlig driver spot med eller forhåner noget her i landet lovligt bestående religionssamfunds troslærdomme eller gudsdyrkelse, straffes med bøde eller fængsel.”

Af de til bestemmelsen knyttede bemærkninger (betænkningen af 1917, side 136) fremgår følgende:

”§ 133 svarer til strfl. § 156 og er affattet i overensstemmelse med denne, kun at ligesom efter K. U. § 159 kun *offentlig* spot og forhånelser straffes. Det er navnlig fastholdt, at kun sådanne angreb på et *her i landet bestående* religionssamfunds *troslærdomme* rammes. Det kan med grund omtvistes, om den religiøse følelse overhovedet bør omgives med særlig strafferetlig beskyttelse, og det synes da betænkeligt, således som K. U. gør, at udstrække beskyttelsen videre end strfl. § 156, navnlig til trossamfund, der ikke består her i landet, og til andre lærdomme end troslærdomme, f.eks. lærdomme af rent etisk, social o.l. karakter. At der i K. U. § 159 ikke er sat noget minimum, må tiltrædes. Om grundene til, at K. U. § 159, 2. st. ikke er optaget, henvises til det ovenfor om K. U. § 157 bemærkede.”

I det tredje udkast til straffeloven af 1930 (Betænkning afgiven af Straffelovskommissionen af 9. november 1917, 1923, side 47) havde et mindretal på to medlemmer af kommissionen foreslået følgende bestemmelse:

”§ 134 A. Den, som offentlig driver spot med eller forhåner noget her i landet lovligt bestående religionssamfunds troslærdomme eller gudsdyrkelse, straffes med bøde eller hæfte.”

De øvrige fire medlemmer af kommissionen fandt ikke grundlag for at medtage bestemmelsen i en ny straffelov. Af bemærkningerne i betænkningen (sp. 244-245) fremgår herom:

”Efter § 134 har et mindretal (*Goll og Olrik*) foreslået optaget en bestemmelse svarende til straffelovens § 156 af følgende indhold:

...

Et flertal (*Glarbo, Johansen, Krabbe og Torp*) mener, at en sådan bestemmelse ikke bør optages.

Til grund for *flertallets* opfattelse ligger den betragtning, at det ikke er naturligt at beskytte de her i landet lovligt bestående religionssamfunds troslærdomme eller gudsdyrkelse mod spot eller forhånelser ved straffelovsbestemmelser. Hvor på dette område grænserne for ytringsfriheden overtrædes på usømmelig måde, er den fordømmelse, der finder udtryk i den offentlige mening, en langt mere effektiv og naturligere reaktion end anvendelse af straf. Hos de personer, for

hvem den religiøse følelse har værdi, vil der formentlig i almindelighed ikke være noget ønske om anvendelse af straf overfor blasfemiske udtalelser eller handlinger, og for de personer, for hvem den religiøse følelse, der tilsigtes beskyttet, er fremmed, vil anvendelse af straf i almindelighed føles som en urimelighed, der ægger til modsigelse.

Mindretallet mener, at der overfor handlinger af denne art, spot og hån, altid, hvad enten det er selve den enkeltes religiøse følelse, der er genstand for krænkelse eller ikke, vil være en levende fornemmelse af det usømmelige i en sådan fremfærd, og at det ikke er uden værdi, at denne usømmeligheds striden mod samfundets interesser markeres gennem adgangen til at lade den pådrage straf i alvorlige tilfælde. I så henseende har mindretallet gjort den væsentlige begrænsning i den gældende ret, at kun offentligt fremsatte ytringer af denne art rammes. Hos talrige mennesker, både indenfor og udenfor de enkelte trossamfund, vil det være stødende for følelsen, om staten ikke overfor sådanne overtrædelser af sømmelighedsgrænsen træder til med sin bestemte misbilligelse. Der er her tale om en fredskrænkelse, der til en vis grad kan minde om de fredskrænkelser, som § 134 (om krænkelse af gravfreden og usømmelig behandling af lig – rigsadvokatens tilføjelse) optager til strafferetlig behandling. Nogen fare for derved at ramme udtalelser af tvivl eller kritik foreligger ikke, når der gives paragrafen den her foreslåede form, der stemmer med straffelovens.”

I det første lovforslag til straffeloven af 1930, der blev fremsat i Folketinget, var en bestemmelse om blasfemi ikke medtaget. Af lovforslagets bemærkninger (Rigsdagstidende 1924/25, Tillæg A, sp. 3344) fremgår herom efter et referat af flertallets og mindretallets holdninger i betænkningen fra 1923 følgende:

”Kirkeministeriet, hvis erklæring herover er indhentet, og Justitsministeriet er ligesom kommissionens flertal af den mening, at den omhandlede bestemmelse ikke bør optages, og kan tiltræde flertallets motivering af paragraffens udeladelse.”

Dette forslag til straffeloven - og to senere uændrede forslag i 1925 og 1926 - blev ikke vedtaget. Herefter blev der i 1928 af en ny regering fremsat et forslag til straffeloven, hvor en bestemmelse om blasfemi havde følgende affattelse (Rigsdagstidende 1927/28, Tillæg A, sp. 5283-5284):

”§ 139. Den, som offentlig driver spot med eller forhåner noget her i landet lovligt bestående religionssamfunds troslærdomme eller gudsyndelse, straffes med bøde eller hæfte.”

Om baggrunden for, at denne bestemmelse var medtaget i lovforslaget, var i bemærkningerne til dette (Rigsdagstidende 1927/28, Tillæg A, sp. 5363) alene angivet: ”Om grundene til optagelse af denne bestemmelse henvises til udkastets motiver sp. 245”. Der var således henvist til mindretallets udtalelse i betænkningen af 1923.

I et senere lovforslag var bestemmelsen ligeledes medtaget. Under behandlingen af lovforslaget i Folketingets udvalg vedrørende forslaget til borgerlig straffelov var der igen delte meninger om bestemmelsen, idet et mindretal foreslog, at paragraffen skulle udgå, og henviste til, at ”bestemmelsen om straf for gudsbespottelse foreslås slettet som ikke påkrævet i vor tid”, mens et andet mindretal foreslog, at bestemmelsen – ligesom bestemmelsen i straffeloven fra 1866 – også skulle omfatte bespottelse, der ikke fremsættes offentlig (Rigsdagstidende 1928/29, Tillæg B, sp. 2179-2182).

Heller ikke dette forslag blev imidlertid færdigbehandlet, og i det næste forslag (Rigsdagstidende 1929/30, Tillæg A, sp. 2369) var bestemmelsen udeladt under henvisning til forslaget fra det ene mindretal ved den seneste behandling af lovforslaget.

Under behandlingen af dette lovforslag foreslog et mindretal i Folketingets udvalg, at bestemmelsen blev indsat i loven, idet ”vi ikke kan anerkende modpartens påstand om tidsånden, kulturen osv. ikke kræver sådanne straffebestemmelser. Vi anser endvidere de handlinger, der vil falde ind under de omhandlede ændringsforslags bestemmelser for værende af meget krænkende art for det store flertal i befolkningen” (Rigsdagstidende, Tillæg B, sp. 150 og 154). Dette ændringsforslag bortfaldt imidlertid efter indgående diskussion under andenbehandlingen af lovforslaget (Rigsdagstidende 1929/30, Forhandlinger i Folketinget, sp. 3771-72, 3804-05, 3822, 3866, 3885 og 3922).

I Landstinget, hvortil forslaget blev oversendt, var der imidlertid tilslutning til en bestemmelse om blasfemi, og § 140 blev herefter vedtaget i Landstinget og senere i Folketinget. Der henvises om debatten i Landstinget til Rigsdagstidende 1929/30, Forhandlinger i Landstinget, sp. 607, 614, 642-43, 646, 651, 655-656 og 663 og til sp. 1441, 1448-49, 1453 og 1459 samt 1462. Landstingets udvalgs betænkning findes Rigsdagstidende 1929/30, Tillæg B, sp. 1867. Om Folketingets senere vedtagelse af bestemmelsen henvises til Rigsdagstidende 1929/30, Folketingets forhandlinger, sp. 7256.

Bestemmelsen indgik herefter i straffeloven af 1930 (lov nr. 126 af 15. april 1930), der trådte i kraft den 1. januar 1933, med følgende affattelse:

”§ 140. Den, der driver offentlig spot med eller forhåner noget her i landet lovligt bestående religionssamfunds tros lærdomme eller gudsyndelse, straffes med hæfte eller under formildende omstændigheder med bøde. Påtale finder kun sted efter rigsadvokatens påbud.”

Ved lov nr. 385 af 20. maj 1992 blev bestemmelsens 2. pkt. om, at påtale skete efter rigsadvokatens påbud, ophævet. Ændringen skete med henblik på at opnå en samlet administrativ regulering af særegener om påtalekompetencen i medfør af bestemmelserne i retsplejelovens § 719 og 720.

Senere er bestemmelsen ved lov nr. 433 af 31. maj 2000 ændret som følge af afskaffelsen af hæftestraffen. Den tidligere strafferamme på ”hæfte eller under formildende omstændigheder med bøde” blev ændret til ”fængsel indtil 4 måneder eller under formildende omstændigheder med bøde”.

Endvidere er bestemmelsen ændret ved lov nr. 218 af 31. marts 2004 (Ændring af strafferammer og bestemmelser om straffastsættelse mv.), hvor strafferammen blev ændret til ”bøde eller fængsel indtil 4 måneder”. Det fremgår af forarbejderne til ændringen, at det er en teknisk begrundet forenkling af normal- og sidestrafferammen i bestemmelsen, og at der ikke tilsigtes ændringer i det hidtidige straffebare område eller udmålingsniveau.

3.3. Overvejelser vedrørende ændring eller ophævelse af straffelovens § 140

Der har siden vedtagelsen af straffelovens § 140 i 1930 været flere overvejelser om behovet for bestemmelsen.

I folketingssamlingen 1972/73 fremsatte justitsministeren forslag om ophævelse af bl.a. straffelovens § 140 (Folketingstidende 1972/73, Tillæg A, sp. 5125ff). Det fremgår af de specielle bemærkninger i lovforslaget vedrørende forslaget (sp. 5138):

”...Siden gennemførelsen af straffeloven i 1930 er tiltale for overtrædelse af bestemmelsen kun blevet rejst i 3 tilfælde, henholdsvis i 1938, 1946 og 1971. Medens der skete domfældelse i de to første sager, faldt sagen fra 1971 ud til en frifindelse. Det er justitsministeriets opfattelse, at der med den udvikling, der har fundet sted siden 1930, ikke længere er grundlag for at opretholde bestemmelsen. Hvis grænserne for ytringsfriheden på dette område overtrædes, vil offentlighedens fordømmelse være en mere effektiv og naturlig reaktion end anvendelse af straf.”

Under førstebehandlingen af lovforslaget var der ikke enighed om, at bestemmelsen skulle ophæves (Folketingstidende 1972/73, Folketingets Forhandlinger, sp. 4796, 4800-01, 4806 og 4812). Justitsministeren oplyste i den forbindelse, at Kirkeministeriet på forespørgsel fra Justitsministeriet havde meddelt, at man ”efter stedfunden brevveksling med biskopperne (skal) meddele, at Kirkeministeriet for sit vedkommende ikke skal udtale sig imod ophævelsen af den nævnte bestemmelse”.

I betænkningen over lovforslaget (Folketingstidende 1972/73, Tillæg B, sp. 2245-2246) foreslog justitsministeren, at forslaget om ophævelse af blasfemibestemmelsen udgik af lovforslaget og blev genfremsat i næste folketingssamling. Dette skete imidlertid ikke, og der er herefter så vidt ses ikke i Folketinget før for ganske nylig på ny fremsat forslag om ophævelse af straffelovens § 140, jf. nedenfor.

I Straffelovrådets betænkning nr. 1424/2002, der lå til grund for ændringen af § 140 i 2004 (hvor strafferammen blev forenklet, jf. afsnit 3.2. ovenfor), udtalte Straffelovrådet i øvrigt vedrørende straffelovens § 140 (betænkningen side 556):

”Rådet bemærker i øvrigt, at §§ 136, 139, stk. 2, og 140 kunne give anledning til at overveje ændringer i gerningsbeskrivelsen mv., såfremt der var lejlighed til at foretage en grundigere kritisk gennemgang af bestemmelserne, herunder deres sammenhæng med andre bestemmelser, bl.a. straffelovens § 266 b...”

Den 16. december 2004 fremsatte medlemmer af Socialistisk Folkeparti lovforslag om ophævelse af blasfemibestemmelsen (Folketingstidende 2004/2005, 1. samling - L 156). Af bemærkningerne til lovforslaget fremgår følgende om baggrunden for forslaget:

”Den såkaldte blasfemibestemmelse i § 140, som er en overlevering fra Christian V’s Danske Lov fra 1683, og som blev indsat i straffeloven i 1866, er tiden løbet helt fra. Derfor har SF også ved forskellige lejligheder, bl.a. da diskussion om blasfemibestemmelsen var fremme i 1970’erne, argumenteret for, at bestemmelsen ikke hører hjemme i straffeloven. Med indførelsen af den såkaldte racismebestemmelse i straffelovens § 266 b i 1939, som blev væsentligt udvidet i 1971 og revideret i 1987, er der efter forslagsstillerne en tilstrækkelig og bedre beskyt-

telse af grupper af personer, der kan føle sig truede, forhånede eller nedværdigede, end § 140 giver mulighed for. Dertil kommer, at § 266 b ikke alene beskytter i forbindelse med religion, men også i forbindelse med race, hudfarve, national og etnisk oprindelse eller seksuel orientering.”

Dagen efter, den 17. december 2004, fremsatte medlemmer af Dansk Folkeparti også et lovforslag om ophævelse af straffelovens § 140 (Folketingstidende 2004-2005, 1. samling, Tillæg A, side 4704). Af bemærkningerne til lovforslaget fremgår bl.a. følgende:

”Principielt og religiøst er en lovparagraf med straf for blasfemi en komplet misforståelse i et kristent land. Tanken om, at vi med loven i hånd skal værne om Guds ære, er nærmest blasfemisk...

Oprindeligt var blasfemiparagraffen nærmest tænkt som et værn – ikke om Guds ære, men om almindelig sømmelighed. Den skulle vi imidlertid nok kunne holde os ansvarlig til uden trusler om straf. Der er afgjort noget, der hedder god og dårlig tone, men vi plejer lykkeligvis ikke at lovgive om den slags.

Siden er der gået skred i blasfemibegrebet. I en følelsesfuld tid er det blevet til noget med at krænke andres religiøse følelser. Men krænkede følelser er et dårligt kriterium for en retsnorm. Hvornår kan man ikke påberåbe sig sine krænkede følelser, hvis man dermed kan ramme en modstander og tvinge ham til at tie?...

Nu er loven imidlertid pludselig blevet højaktuel, efter at muslimer har sagsøgt Danmarks Radio og TV2 for at krænke deres religiøse følelse ved at vise Theo van Goghs film ”Submission” – et gribende kunstværk og et forpint nødskrig fra en kvinde, Ayaan Hirsi Ali, der er slæbt gennem omskæring, fornedrelser, tvangsægteskab, indespærring og voldtægt i en forholdsvis normal muslimsk familie. Hvis ikke hun har ret til at bruge den vestlige verdens ytringsfrihed, hvem skulle egentlig så? Det er religionskritik fra dybet af en lemlæstet sjæl.

Lad os gå ud fra, at muslimerne vil tabe sagen med et brag – og dermed dokumentere, at blasfemiparagraffen er ubrugelig. Men lad os også gå ud fra, at hvis vi ikke fjerner den, vil der siden komme en bølge af sager, fremkaldt af ”krænkede religiøse følelser” – eller bare af forurettet lyst til chikane. Anmeldelserne vil hagle ned over politimestrenes skriveborde og belaste både politi og retsvæsen med spørgsmål, som ikke bør finde deres afgørelse i retten, men i en fri og åben debat.”

Begge disse forslag bortfaldt imidlertid som følge af folketingsvalg, men i marts 2005 genfremsatte Dansk Folkeparti sit tidligere lovforslag med bemærkninger, der svarede til de ovenfor gengivne (Folketingstidende 2004-05, 2. samling, Tillæg A, side 5462).

I betænkningen over lovforslaget (Folketingstidende 2004-05, 2. samling, Tillæg B, side 666) indstillede et flertal i udvalget (udvalget med undtagelse af DF) lovforslaget til forkastelse. SF og EL henviste i den forbindelse bl.a. til, at de ikke kunne støtte lovforslaget på grund af de bemærkninger, der var knyttet til dette. Ved tredjebehandlingen blev lovforslaget forkastet, idet Dansk Folkeparti som det eneste parti stemte for forslaget (Folketingstidende 2004/05, 2. samling, Forhandlingerne, side 4451).

3.4. Litteratur vedrørende straffelovens § 140

C. Goos, Den danske strafferets specielle del, 1895, side 558ff, indeholder en fyldig beskrivelse af den tidligere gældende bestemmelse i straffeloven af 1866, § 156. Da bestemmelsen i straffelovens § 140 er affattet i overensstemmelse med den tidligere bestemmelse, bortset fra det nugældende krav om, at

der skal være tale om "offentlig" spot eller forhånelser, har denne ældre beskrivelse fortsat interesse. Det er bl.a. anført:

..."Den nærmere belysning af den i § 156 omhandlede forbrydelse vil have at beskæftige sig med gjenstanden, den forbryderske handling og virkning og den subjektive betingelse...

Gjenstanden for forbrydelsen efter § 156 må altså betegnes som den religiøse følelse, der knytter sig til "*de her i landet bestående religionssamfunds troslærdomme og gudsdyrkelse*".

Det er med hensyn til deres "*troslærdomme og gudsdyrkelse*", at de pågældende religionssamfund værnes. Udtrykket omfatter samfundets indre og ydre religiøse liv, såvel trossætningerne som indbegrebet af de institutioner, skikke, personer - såvel gejstligheden som menigheden - og ting - samlede eller enkeltvis -, i og ved hvilke efter samfundets ritus eller dets gudsdyrkelse (kultus) finder sted, eller som umiddelbart eller middelbart tjener denne. Udenfor lovbudet ligger krænkelse af religiøse følelser, der ikke knytter sig til samfundets troslærdomme eller gudsdyrkelse, således til akter i samfundsmedlemmernes private liv. Derfor måtte gravfredens krænkelse blive genstand for et særegt straffebud, hvilket ikke udelukker, at § 156 bliver anvendelig, når selve de religiøse ceremonier ved jordfæstelsen bespottes eller forhånes.

De handlinger, mod hvilke de her i landet bestående religionssamfunds troslærdomme og gudsdyrkelse er værnede ved stl.'s § 156, er, at der drives spot med dem, eller at de forhånes. De to udtryk, hvormed handlingerne således betegnes, er ikke enstydige, skjønt et efter paragrafen strafbart forhold ofte vil kunne karakteriseres på begge måder. Spot er latterliggørelse. Den er udtryk for mangel på agtelse eller for ringeagt for det, der spottes. Hån er udtryk for den positive foragt for det, der hånes. Da det er to forskellige måder, hvorpå den religiøse følelse kan såres, er det rigtigt, at de begge er optagne i lovbudet, mens L. 3. jan. 1851 § 8 kun talte om spot. I øvrigt kunde der naturligvis ikke være tvivl om, at hån, som det i og for sig mere gravevende, også måtte rammes af dette bud. Kun hvis det havde indskrænket sig til at omtale hån, vilde udvidelsen til spot have været omtvistelig.

Selvfølgelig må bedømmelsen af, hvad der er spot eller hån, ske objektivt efter en almindelig dom. Hvad den pågældende har tilsigtet, er et moment, der kommer i betragtning ved afgjørelsen af, om forbrydelseens subjektive forudsætninger er tilstede. Den objektive dom vil her anvende en temmelig grov vægt. Meget, som er sårende for en mere lutret religiøs følelse, vil ikke opfattes som spot eller hån, og allerede af den grund falde udenfor lovbudet, således - hvad allerede D.L. 6.2. viste - misbrug af Guds navn ved sværgeren og banden, jfr. D. L. 2.9.8. "med hensyn til Guds ords skjemt og misbrug i omgængelse og anden lignende utilbørlighed". Kritik af troslærdomme er ikke som sådan spot eller hån. Bestemmelsen lægger derfor ingen hindring i vejen for granskingsfriheden i religiøse emner, sålidt som den rammer atheistiske ytringer som sådanne, selv om religiøse følelser såres. Anderledes naturligvis, når kritikken fremsættes i spottende eller hånende form.

Midlet kan være ord eller handlinger: verbal eller symbolsk bespottelse eller forhånelser...

...

Om en særegen virkning bliver der ikke tale. Her er spørgsmål om en fredsret. Det er derfor nok, at handlingen er egnet til at krænke religiøse følelser. Om den, der kunne såres, virkelig er bleven det eller måske var ganske indifferent, er uden betydning. Forholdet er her det samme som ved andre angreb på retsbeskyttede følelser...

...

Ordene i § 156 omfatte kun bespottelse eller forhånelser, som er den pågældendes egen. Den, der refererer en andens spot eller hån, spotter eller håner ikke selv. Men naturligvis kommer det ikke an på formen, når det dog af det foreliggende fremgår, at vedkommende gør spotten eller forhånelserne til sin...

I subjektiv henseende kræves forsæt. At en vildfarelse udelukker dette, kan især tænkes med hensyn til den grænse, der skiller, hvad der i objektiv henseende må gjælde som spot eller hån, fra religiøs råhed, som sværgeren eller banden. Grænsen kan være overskreden, men pågældende på grund af sit åndelige standpunkt være sig det ubevidst."

Oluf H. Krabbe anførte i Borgerlig straffelov af 15. april 1930 med kommentarer, 4. udgave, 1947, side 393, bl.a. følgende om straffelovens § 140:

”Udtrykket troslærdomme og gudsdyrkelse omfatter det pågældende trossamfunds indre og ydre religiøse liv, såvel trossætninger som indbegrebet af de institutioner, skikke, personer og ting, ved hvilke samfundets gudsdyrkelse finder sted. Religiøse følelser, der ikke knytter sig hertil, falder udenfor lovbudets beskyttelse.

Ved begrænsningen til her i landet lovlige bestående religionssamfund udelukkes fra strafbarheden tilsvarende krænkelse af religionssamfund, der ikke består her i landet, hvad enten krænkelsen sker her i landet eller i udlandet.”

I Den danske kriminalret, Speciel del, 1955, anførte Stephan Hurwitz bl.a. følgende:

”I gammel strafferet fandtes drakoniske bestemmelser om straf for gudsbespottelse (blasfemi), se for ældre dansk rets vedkommende Chr. V's Danske Lov 6-1-7- og 8 (”hannem skal tungen levendis af hans mund udskæris, dernæst hans hoved afslais, og tillige med tungen sættes på en stage”). Bestemmelser af denne art havde sammenhæng med den bibelske opfattelse, hvorefter gudsbespottelse var en forbrydelse, der direkte angreb Gud, hvis straf ville ramme det samfund, der ikke tilintetgjorde forbryderen. I senere tid sondredes mellem umiddelbar og (mindre strafværdig) middelbar gudsbespottelse, og efterhånden trængte den opfattelse igennem, at det i det hele måtte ligge uden for den verdslige strafferets rækkevidde at værne om andet end menneskelige interesser, hvorfor straffebestemmelser på det her omtalte område alene kunne have den religiøse følelse eller fred som beskyttelsesobjekt. Efter dette synspunkt måtte deliktet blive en fredskrænkelser af forholdsvis ringe strafværdighed...

Det er dog ikke den religiøse følelse som sådan, der værnes efter strfl. § 140, men kun den religiøse (eller dermed sympatiserende) følelse, der knytter sig til *her i landet lovlige bestående religionssamfunds troslærdomme eller gudsdyrkelse*.

”*Lovligt bestående*” er religionssamfundet uden hensyn til, om det af det offentlige er anerkendt som trossamfund eller ej, når det blot intet lærer eller foretager sig, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden, grl. 1953 § 67.

...

Om begrebet ”*gudsdyrkelse*” se Goos, I, s. 560-61: ”...indbegrebet af de institutioner, skikke, personer ...og ting..., i og ved hvilke efter samfundets ritus dets gudsdyrkelse (kultus) finder sted, eller som umiddelbart eller middelbart tjener denne.”

Den strafbare handling er *offentlig spot* eller *forhånelse* af nævnte troslærdomme eller gudsdyrkelse.

Herved mærkes presselovens § 6. – Medens ”spot” særlig sigter til latterliggørelse, er ”forhånelse” udtryk for positiv foragt. – Bestemmelsen er indskrænket til verbale udsagn. – ”Sværgen og banden”, der straffedes efter Danske Lov 2-9-8, falder naturligvis uden for bestemmelsen, ligesom denne er uanvendelig på enhver i formen saglig kritik eller afstandtagen fra religiøse opfattelser, cfr. ældre rets straffebestemmelser for ytring af ateistiske anskuelse...”

Af Kommenteret straffelov, Speciel del, 8. udgave, 2005, af Vagn Greve, Asbjørn Jensen og Gorm Toftegaard Nielsen, fremgår side 98 bl.a. følgende om straffelovens § 140:

”...Beskyttelsesinteressen er den religiøse følelse, men bestemmelsen værner kun denne følelse i det omfang, den knytter sig til religionssamfundenes troslærdomme og gudsdyrkelse i modsætning til f.eks. deres etiske læresætninger og praktiske leveregler. Kun ytringer, der kan karakteriseres som spot – latterliggørelse – eller forhånelse – foragt – berøres af bestemmelsen, men ikke udsagn og gestus, der ikke har denne form. Den angår kun religionssamfund, der – lovlige – består her i landet, jf. grundlovens § 67, men er ikke begrænset til de her i landet anerkendte trossamfund...”

Knud Waaben anfører i Strafferettens specielle del, 5. udgave, 1999, side 212, alene følgende:

”I forbindelse med beskyttelsen af tro” i § 266 b henvises til § 140 om blasfemi, hvor krænkel- sen – spot eller forhånelse – retter sig mod ”troslærdomme eller gudsdyrkelse”. § 140 har længe været uden praktisk anvendelse.”

Af Vagn Greve, Det strafferetlige ansvar, 2. udgave, 2004, side 38, fremgår:

”c. Afkriminaliseringer.

Afskaffelser af straffebestemmelser kan ligeledes være begrundet i mange forskellige hensyn. Til tider ændrer værdierne i samfundet sig, eller en ny erkendelse slår igennem, så en adfærd ikke længere anses for strafværdig. Ældre retskilder indeholder eksempelvis bestemmelser om hekseri og trolddom, som i dag er rene kuriositeter, men som dengang var dyb alvor. Retssyste- mets iboende konservatisme viser sig dog til tider deri, at man blot søger en ny begrundelse for en straffebestemmelse, når den tidligere ikke længere er overbevisende. Hvor blasfemi tidligere var en krænkel- se af Gud, er det nu en forbrydelse mod den offentlige orden og fred (straffelo- vens § 140).

Politiets prioritering af efterforskningen og anklagemyndighedens tiltalerejsninger medfører, at disse myndigheders vurderinger af handlingers ringe eller manglende strafværdighed kan føre til en faktisk afkriminalisering. Det hindrer dog ikke myndighederne i senere at ændre opfattelse og herefter lade bestemmelsen vågne op.”

Knud Aage Frøbert skriver i Massemediers frihed og ansvar, 3. udgave, 2000, side 146, følgende om straffelovens § 140:

”Bestemmelsen indebærer, at gudsbespottelse som sådan ikke er strafbar. Beskyttelsesobjektet er den religiøse følelse hos mennesker og kun den religiøse følelse, der knytter sig til et her i ri- get lovligt bestående religionssamfunds troslærdomme eller gudsdyrkelse. Det er ikke nødven- digt, at det pågældende religionssamfund er anerkendt som trossamfund, når det blot intet lærer eller foretager sig, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden, jf. Hurwitz, spec. del s. 316.”

Steen Schaumburg-Müller anfører i Presseret, 2003, side 202, bl.a., at bestemmelsen i straffelovens § 140 synes overflødig i forhold til § 266 b, der angår offentlig forhånelse eller nedværdigelse på grund af bl.a. tro.

3.5. Praksis vedrørende straffelovens § 140

Bestemmelsen i straffelovens § 140 er kun anvendt i begrænset omfang i praksis. Der har således kun i de følgende tre sager, siden bestemmelsen blev vedtaget i 1930, været rejst tiltale for overtrædelse af bestemmelsen:

UfR 1938.419Ø

I denne sag blev fire mænd dømt for overtrædelse af straffelovens § 140, idet de havde hånet den jø- diske religions gudsdyrkelse og troslærdomme bl.a. ved på offentligt ophængte plakater og i offentligt udgivne skrifter at have fremsat udtalelser som: ”Skænden af kvinder, voldtægt, tyveri og bedrageri er handlinger, som de jødiske religionsforskrifter tillader eller påbyder”, ”Jødernes eneste tanke er erob-

ringen af verdensherredømmet, og deres Thora og Talmud har i grunden intet at gøre med religion, men er kun lumske planer til at erobre dette herredømme ved svig, udsugning eller ødelæggelse af alle andre folk”, ”I henhold til Talmud: det er tilladt at skænde ikke-jødiske pigebørn Man skal tilbage til det gamle testamente for at finde samme svineri og umoral” og ”kirken har indledet samarbejde med satan selv” samt ved at have anvendt følgende udtryk: ”Guldguden Jahve”, ”Guldguden Jehova”, ”sumpen i de hellige skrifter” og ”en gud, der velsigner alfonsen Abraham”. En række andre udtalelser i de samme plakater og skrifter blev anset for omfattet af straffelovens § 267 (ærekrænkelse) eller § 268 (bagvaskelse).

Indenretlig bødevedtagelse i 1946 (j.nr. 824/46)

Under et maskebal i en fagforening i 1946 var en af deltagerne udklædt som præst. Hans hustru havde medbragt en dukke, og ved ballets åbning gik parret forrest i et optog i salen. Efter at en tredje person havde bragt et fad med vand, foretog de pågældende en ”dåbshandling” med dukken som genstand. Der blev rejst tiltale mod alle tre for overtrædelse af straffelovens § 140. Sagen blev afgjort med vedtagelser af bøder (6 dagbøder á 10 kr.).

Gladsaxe Kriminalrets dom af 21. oktober 1971

I denne sag var der rejst tiltale for overtrædelse af straffelovens § 140 mod to programchefer i DR for at have besluttet udsendelse i et tv-program og i flere radioudsendelser sendt i efteråret 1970 af en vise ”Øjet” sunget af sangerinden Trille, ”hvis tekst driver spot med eller forhåner de kristne trosamfunds troslærdomme, a) idet der i vers 2 i linierne ”men selvføl’ig det er synd, han har den drift, det er nok fordi han aldrig selv var gift”, tillægges Gud en utilfredsstillet kønsdrift, der giver sig udtryk i trang til beluring af kønslige samvær, hvorved den kristne lære om Guds overmenneskelige egenskaber bespottes eller forhånes, og b) idet der i vers 3 med ordene: ”Ham Gud, han er eddemanene svær at få smidt ud, han fik aldrig selv sat ild på sin cigar for han ordned jo Maria pr. vikar”, sker en gentagelse af den under a) anførte bespottelse eller forhånelse, og hvilke ord tillige driver spot med eller forhåner den kristne troslærdom om, at Kristus er undfanget ved Helligånden og født af Jomfru Maria”. De tiltalte blev frifundet med følgende begrundelse:

”Retten kan med anklagemyndigheden være enig i, at forfatteren – uden derved at have svækket sit budskabs saglige virkning – kunne have anvendt en mindre provokerende form, og at det også burde have stået de tiltalte klart, at en offentlig fremførelse af visen gennem fjernsyn og radio måtte virke stærkt stødende på moralske og religiøse følelser, der er herskende inden for betydelige kredse.

I overensstemmelse med det af forsvaret anførte må det imidlertid endvidere antages, at en bedømmelse af de af tiltalen omfattede sætninger kun kan foretages ud fra en helhedsvurdering af visens tendens. Det er herefter rettens opfattelse, at denne må anses som et indlæg i polemisk form imod en religiøs opfattelse, der tilsigter at indgyde børn frygt for en straffende Gud, der særlig overvåger menneskers seksuelle adfærd.

Da forestillinger af denne art – for så vidt de forekommer – ikke ses at have forbindelse til kristne troslærdomme, og da angreb på eller forhånelse af sådanne lærdomme derfor ikke kan antages at ligge inden for visens sigte, findes betingelserne for domfældelse efter den omhandlede bestemmelse ikke at være til stede.”

Spørgsmålet om, hvorvidt der skulle rejses tiltale for overtrædelse af straffelovens § 140, har endvidere været forelagt rigsadvokaturen i en række sager. En del af disse sager har også givet anledning til offentlig debat. I det følgende refereres kun enkelte nyere sager.

Thorsens Jesusfilm (j.nr. 79/76)

I denne sag var der spørgsmål om, hvorvidt straffelovens § 140 var overtrådt ved et filmmanuskript til en film om Jesus af Jens Jørgen Thorsen og senere ved bogen ”Thorsens Jesusfilm”, der fremtrådte som en gengivelse af manuskriptet med uvæsentlige ændringer. Af Rigsadvokatens afgørelse af 25. juni 1976 fremgår det bl.a.:

”Umiddelbart fremtræder værket som en grov spekulation i vulgaritet og pornografi, som virker endnu mere opsigtsvækkende derved, at skikkelser, der helliggøres af den kristne kirke, optræder som medvirkende, men det kan ikke afvises, at der kan anlægges en anden og mere positiv bedømmelse af værket, og det kan ikke antages, at det under en straffesag vil kunne godtgøres, at forfatteren har tilsigtet en spekulation som nævnt.

Efter straffelovens § 140 er det en betingelse for strafansvar, at der offentlig drives spot med eller sker forhånelse af troslærdomme eller gudsdyrkelse i et lovligt bestående religionssamfund. Der må således være givet udtryk for positiv foragt eller latterliggørelse af troslærdomme eller gudsdyrkelse. Ved vurderingen af, om en ytring opfylder disse objektive strafbarhedsbetingelser, må der anlægges en samlet bedømmelse.

Efter en gennemgang af bogen må jeg anse det for tvivlsomt, om bogens skildringer efter en helhedsvurdering med tilstrækkelig sikkerhed kan anses som udtryk for spot eller forhånelse af den kristne kirkes troslærdomme og gudsdyrkelse. Det vil næppe kunne godtgøres, at dette har været forfatterens sigte med disse skildringer. Selvom dette antagelig ikke er nogen strafbarhedsbetingelse, vil udsigten til domfældelse for blasfemi under disse omstændigheder være så tvivlsom, at jeg i overensstemmelse med politidirektørens og statsadvokatens indstillinger har fundet det rettest at opgive påtale...”

J.nr. 133/85

I denne sag tiltrådte Rigsadvokaten den 20. februar 1985 en afgørelse truffet af Statsadvokaten i Ålborg om at opgive påtale mod Jens Jørgen Thorsen og ejeren af en restaurant i Ålborg for på facaden af restauranten at have malet en nøgen korsfæstet mand med erigeret lem. Af Rigsadvokatens afgørelse fremgår det bl.a.:

”...Bemalingen på restaurant Grafittis facade rummer utvivlsomt en vanhelligelse af kristusfiguren. Denne vanhelligelse kan vist nok karakteriseres som spottende eller forhånende. Den angår ikke kristne troslærdomme, men den kristne gudsdyrkelse. Kristusfiguren er i den kristne religion en guddommelig skikkelse, og dyrkelsen af denne figur hører til denne religions gudsdyrkelse. Jeg er således af den opfattelse, at en tiltalerejsning ville kunne føre til domfældelse for blasfemi efter straffelovens § 140.

Reglen i § 140 indeholder en særlig påtalebestemmelse, hvorefter påtale kun finder sted efter Rigsadvokatens bud. Herved tillægges Rigsadvokaten en adgang til at undlade påtale, som går videre end den, der i øvrigt gælder for ham ifølge retsplejeloven.

I medfør af denne bestemmelse er det sædvanligt at undlade påtale for overtrædelse af straffelovens § 140.

Jeg finder ikke anledning til at fravige denne praksis i dette tilfælde og kan således tiltræde statsadvokatens afgørelse om ikke at rejse tiltale i sagen...”

Rigsadvokatens afgørelse blev påklaget til justitsministeren, der meddelte, at man ville have fundet det rigtigst, at sagen var blevet indbragt for retten, således at domstolene fik lejlighed til at tage stilling til rækkevidden af bestemmelsen. På baggrund af oplysninger om, at bemalingen nu var tildækket, og at der verserede en sag om overtrædelse af kommuneplanloven mod ejeren af restauranten i anledning af maleriet, fandt Justitsministeriet dog ikke fuld tilstrækkelig anledning til at omgøre Rigsadvokatens afgørelse.

3.6. Sammenfatning vedrørende straffelovens § 140

3.6.1. Generelt om straffelovens § 140

Som det fremgår af afsnit 3.2., var der allerede ved udarbejdelsen af straffeloven af 1930 delte meninger om, hvorvidt en bestemmelse om blasfemi, som fandtes i straffeloven af 1866, burde videreføres i den ny straffelov. Bestemmelsen blev imidlertid bibeholdt i straffeloven, og da justitsministeren i folketingsåret 1972/73 fremsatte forslag om ophævelse af bestemmelsen, var der ikke tilslutning hertil. Senest har et flertal i Folketinget i foråret 2005 forkastet et lovforslag om ophævelse af straffelovens § 140.

Bestemmelsen kan således anvendes som grundlag for en straffesag, selv om dette hidtil kun er sket i et yderst begrænset omfang.

Bestemmelsen hører i øvrigt til de strafferetlige regler, hvis fortolkning varierer afhængig af, hvad der i almindelighed anses for at være accepteret sprogbrug eller anden udtryksmåde i det danske samfund.

Beskyttelsesinteressen for bestemmelsen er, som det fremgår nedenfor, religiøse følelser knyttet til troslærdomme og gudsdyrkelse, men det overordnede formål med bestemmelsen er efter dens placering i straffelovens kapitel 15 om forbrydelser mod den offentlige fred og orden at værne samfundet mod de stridigheder og uroligheder, der kan opstå ved krænkelsen af religiøse følelser, og at sikre, at den offentlige debat om religion foregår på ”en sømmelig måde”.

Om anvendelsesområdet for straffelovens § 140 henvises i øvrigt til sammenfatningen nedenfor vedrørende de enkelte led i beskrivelsen af gerningsindholdet. Bestemmelsen må i øvrigt fortolkes i overensstemmelse med de principper om ytringsfrihed, der er fastsat i grundlovens § 77 og Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 10, jf. nærmere nedenfor afsnit 5.

3.6.2. Her i landet lovligt bestående religionssamfund

Straffelovens § 140 omfatter ”her i landet lovligt bestående religionssamfund”, dvs. religionssamfund, der består her i landet, og som er lovlige, jf. grundlovens § 67.

Der er ikke tvivl om, at der også i Danmark er lovligt bestående religionssamfund, der praktiserer islam, jf. nærmere afsnit 2.1. ovenfor. Den islamiske tro er således – ligesom f.eks. den kristne tro og jødedommen – omfattet af bestemmelsen i straffelovens § 140.

3.6.3. Offentlig

Straffelovens § 140 omfatter den, der ”offentlig” driver spot med eller forhåner tros lærdomme eller gudsdyrkelse. Tilkendegivelser fremsat i privat sammenhæng er således ikke omfattet. Derimod er tilkendegivelser f.eks. i medierne, på offentligt tilgængelige steder og ved åbne møder eller udstillinger mv. omfattet af bestemmelsen. Det må i øvrigt formentlig kræves, at tilkendegivelsen er umiddelbart tilgængelig for en bredere ubestemt kreds af personer.

3.6.4. Spot eller forhånelser

Det er endvidere et krav efter § 140, at der ”drives spot eller forhånelser” med tros lærdomme eller gudsdyrkelse. Spot kan beskrives som latterliggørelse og er udtryk for mangel på agtelse eller ringeagt for det, der spottes. Forhånelser er udtryk for foragt for det, der hånes. Det må antages at ligge i disse ord, at der skal være tale om latterliggørelse eller foragt af en vis grovhed, ligesom straf kun pådrages i ”alvorlige tilfælde”.

Omfattet er således ikke enhver negativ omtale, udtryk for tvivl eller kritik, der kan såre medlemmer af det religiøse samfund - og heller ikke saglig kritik eller afstandtagen fra religiøse opfattelser, men derimod kun den negative tilkendegivelse, der enten spotter eller håner, og som samtidig i almindelighed vil være egnet til at krænke den religiøse følelse hos medlemmer af det pågældende religionssamfund.

Heller ikke gengivelse af andres spot eller hån er omfattet, medmindre den fremkommer som udtryk for egen holdning.

Der er ikke i bestemmelsens ordlyd eller forarbejder støtte for, at der gælder begrænsninger med hensyn til formen for spot eller forhånelser. Bestemmelsen omfatter både ytringer ved tale og på skrift. Endvidere må bestemmelsen antages at omfatte også handlinger, der udtrykker spot eller forhånelser, samt tegninger, malerier, skulpturer eller lignende. Det er således kun Hurwitz, jf. ovenfor afsnit 3.4., der anfører, at bestemmelsen er indskrænket til verbale udsagn, mens andre forfattere også nævner ”handling”, ”symbolsk bespottelse” og ”gestus”.

3.6.5. Tros lærdomme eller gudsdyrkelse

Beskyttelsen i straffelovens § 140 omfatter religionssamfundets ”tros lærdomme eller gudsdyrkelse”.

Udtrykkene omfatter samfundets indre og ydre religiøse liv, såvel trossætningerne som indbegrebet af de institutioner, skikke, personer og ting, ved hvilke samfundets gudsdyrkelse finder sted, jf. Goos, Krabbe og Hurwitz ovenfor afsnit 3.4.

Troslærdomme må således antages at omfatte en eventuel trosbekendelse samt de for religionen centrale tekster, der fastsætter troens dogmer og doktriner. Gudsdyrkelse må anses at omfatte den rituelle side af religionen, dvs. de aktive handlinger, skikke, institutioner og ting, hvorved religionen kommer til udtryk, f.eks. bønner, kirkebygninger, gudsfigurer og præster mv.

Beskyttelsesinteressen er de religiøse følelser, der knytter sig til troslærdomme og gudsdyrkelse.

Udenfor falder ifølge forarbejderne krænkelse af religiøse følelser, der ikke knytter sig til trossamfundets troslærdomme eller gudsdyrkelse. Omfattet er således heller ikke lærdomme af rent etisk og social eller lignende karakter.

3.6.6. Forsæt

Det subjektive krav i straffelovens § 140 er forsæt.

4. Straffelovens § 266 b

4.1. Den nugældende bestemmelse

Straffelovens § 266 b har følgende ordlyd:

”§ 266 b. Den, der offentligt eller med forsæt til udbredelse i en videre kreds fremsætter udtalelser eller anden meddelelse, ved hvilke en gruppe af personer trues, forhånes eller nedværdiges på grund af sin race, hudfarve, nationale eller etniske oprindelse, tro eller seksuelle orientering, straffes med bøde eller fængsel indtil 2 år.

Stk. 2. Ved straffens udmåling skal det betragtes som en særligt skærpende omstændighed, at forholdet har karakter af propagandavirksomhed.”

Bestemmelsen findes i straffelovens kapitel 27 om freds- og ærekrænkelser. Straffelovens § 266 b, stk. 1, har haft den nugældende affattelse siden 1971, bortset fra en ændring i 1987. Bestemmelsens stk. 2 blev indsat i 1995, jf. nedenfor under afsnit 4.2.

4.2. Forarbejderne til straffelovens § 266 b

Ved lov nr. 87 af 15. marts 1939 blev § 266 b indsat i straffeloven. Bestemmelse havde da følgende ordlyd:

”§ 266 b. Den, der ved Udspredelse af falske Rygter eller Beskyldninger forfølger eller ophidser til Had mod en Gruppe af den danske Befolkning paa Grund af dens Tro, Afstamning eller Statsborgerforhold, straffes med Hæfte eller under formildende Omstændigheder med Bøde. Er

Rygterne eller Beskyldningerne fremsat i trykt Skrift eller paa anden Maade, hvorved de er naaet ud til en større Kreds, er straffen hæfte eller under skærpene omstændigheder fængsel i indtil 1 Aar.”

Baggrunden for bestemmelsen fremgår af de specielle bemærkninger i lovforslaget (Rigsdagstidende 1938/39, Tillæg A, sp. 3739), hvor bl.a. følgende er anført:

”Under Hensyn til de i den nyeste Tid opdukkede Foreteelser som Forfølgelser af Racer, Troessamfund m.v. foreslaar man Indførelse af Forbud mod ved Udbredelse af falske Rygter og Beskyldninger at forfølge eller ophidse til Had imod enkelte Grupper af den danske Befolkning på grund af deres Tro, Afstamning eller Kald. Injurielovgivningen er ikke fuldt ud tilstrækkeligt til Beskyttelse af de her omhandlede Interesser, idet Kredsen af de angrebne kan være saa stor eller saa ubestemt (Trossamfund, Racer, m.v.), at Angrebet umuligt kan forstaas som ærekrænkende for alle Personer indenfor Kredsen uden Indskrænkning.”

FN vedtog den 21. december 1965 International konvention om afskaffelse af alle former for race-diskrimination. Med henblik på Danmarks ratifikation af konventionen nedsatte Justitsministeriet et udvalg til overvejelse af, hvilke lovændringer der burde gennemføres.

Det var udvalgets vurdering, at den dagældende bestemmelse i straffelovens § 266 b ikke opfyldte konventionens artikel 4, hvorefter staterne forpligter sig til at gennemføre øjeblikkelige og positive foranstaltninger, der tager sigte på at bekæmpe enhver tilskyndelse til eller udøvelse af racediskrimination mv. Udvalget foreslog i Betænkning nr. 553/1969 om forbud mod racediskrimination bl.a., at krænkelse af racegrupper mv. gennem trussel eller forhånelse blev medtaget i bestemmelsen. Om ”forhånes” anføres på s. 27 i betænkningen:

”Det følger af ordet ”forhånes”, at den foreslåede lovtekst går udover det ovenfor nævnte område af (falske) påstande om en racegruppe og kriminaliserer udtryk for ringeagt, latterliggørelse etc.”

På s. 34-35 anføres endvidere:

”...Efter udkastet til ny affattelse af § 266 b kriminaliseres visse handlinger rettet mod ”en gruppe af personer” på grund af dens ”race, hudfarve, nationale eller etniske oprindelse”. Herved bortfalder den begrænsning, som nu følger af ordene ”en gruppe af den danske befolkning”, hvorved sigtes til personer, som bor i Danmark.

Med hensyn til de kriminaliserede handlemåder er der ved udkastets formulering ”trues, forhånes eller gøres til genstand for nedsættende omtale eller behandling” tilsigtet en vis udvidelse i forhold til ordene i § 266 b: ”forfølger eller ophidser til had mod...” Udkastet sletter endvidere den begrænsning, som efter § 266 b ligger i kravet om, at der skal være tale om ”udspredelse af falske rygter og beskyldninger”, d.v.s. udtalelser indeholdende urigtige påstande om en persongruppe. Der kan efter konventionens formål være lige så god grund til at ramme forhånelser og anden nedsættende omtale eller behandling, som ikke finder udtryk i påstande, rygter o.lign. om de pågældende grupper... På den anden side må der tages fornødent hensyn til den ytringsfrihed, som bør gælde også ved omtale af racegrupper m.v., og som konventionens art. 4 har for øje bl.a. ved sin henvisning til erklæringen om menneskerettighederne. Herom bemærkes først, at de strafbare forhold efter udkastet er begrænset til udtalelser og andre meddelelser, der fremsættes ”offentligt eller med forsæt til udbredelse i en videre kreds”. Endvidere må de ovenfor anførte udtryk – navnlig ordene ”nedsættende omtale eller behandling” – fortolkes således, at forhold af mindre grovhed holdes udenfor det strafbare område.

Udenfor bestemmelsen falder videnskabeligt fremsatte teorier om racemæssige, national eller etniske forskelligheder, som det ikke kan antages at have været hensigten, at konventionen skulle omfatte. Som nævnt ovenfor i kapitel IV... kan der formentlig også med hensyn til udtalelser, der ikke falder i en videnskabelig sammenhæng, men på anden måde som led i en saglig debat, være anledning til at regne med et område af straffrihed.

...

Spørgsmålet om diskrimination på grund af trosbekendelse ligger udenfor det ved konventionen regulerede område. Udvalget har også, når de omtalte udvidelser af § 266 b tages i betragtning, fundet det ubetænkeligt at foreslå, at bestemmelsen ligesom hidtil skal omfatte forfølgelse af en gruppe på grund af dens tro.”

På baggrund af betænkningen blev der fremsat forslag om ændring af straffeloven (Forbud mod propaganda for krig og mod racediskrimination m.v.), jf. Folketingstidende 1970/71, Tillæg A, sp. 1183. Lovforslagets formulering af § 266 b, stk. 1, var identisk med udvalgets forslag og havde følgende affattelse:

”Den, der offentligt eller med forsæt til udbredelse i en videre kreds fremsætter udtalelse eller anden meddelelse, ved hvilken en gruppe af personer trues, forhånes eller gøres til genstand for nedsættende omtale eller behandling på grund af sin race, hudfarve, nationale eller etniske oprindelse eller tro, straffes med bøde, hæfte eller fængsel indtil 2 år.”

Der er i øvrigt i lovforslaget henvist til bemærkningerne på s. 33-35 i udvalgets betænkning. I Folketingets Retsudvalgs betænkning (Folketingstidende 1970/71, Tillæg B, sp. 3001) er følgende anført om ”nedsættende omtale”:

”Som det fremgår af bemærkningerne til den foreslåede nye affattelse af § 266 b, er bestemmelsen nødvendig for opfyldelsen af art. 4 i FN-konventionen om afskaffelse af alle former for racediskrimination. For i højere grad at tilgodese hensynet til menings- og ytringsfriheden end den oprindelige formulering har Justitsministeriet stillet nedenstående ændringsforslag.

...

2) I den under nr. 2 foreslåede nye affattelse af § 266 b ændres ordene ”gøres til genstand for nedsættende omtale eller behandling” til: ”nedværdiges”.”

Ved lov nr. 288 af 9. juni 1971 fik straffelovens § 266 b, stk. 1, herefter sin nuværende ordlyd, idet henvisningen til ”seksuel orientering” dog først blev indføjjet ved lov nr. 357 af 3. juni 1987. Det fremgår af bemærkningerne til lovforslaget (Folketingstidende 1986/87, Tillæg A, sp. 4169), at der alene var tale om en justering af den personkreds, der er omfattet af den gældende antidiskriminationslovgivning.

Ved lov nr. 309 af 17. maj 1995 (Racediskrimination m.v.) blev stk. 2 indsat i § 266 b. Om bestemmelsen, der vedrører propagandavirksomhed, fremgår bl.a. følgende af de almindelige bemærkninger til lovforslaget (Folketingstidende 1994/95, Tillæg A, 527):

”Lovforslaget har til formål at skærpe straffen for visse former for overtrædelse af straffelovens § 266 b, om racediskrimination, m.v. navnlig med henblik på at søge at imødegå, at Danmark bliver et fristed for udbredelse af nazistisk og racistisk propaganda.”

I pkt. 2.2. i de almindelige bemærkninger til lovforslaget er bl.a. anført følgende:

”I lovforslaget om en ændret formulering af straffelovens § 266 b [Folketingstidende 1970/71, tillæg A, sp. 1183] anvendtes - i overensstemmelse med det sagkyndige udvalgs udkast - formuleringen trues, forhånes eller gøres til genstand for ”nedsættende omtale eller behandling”. Om denne formulering hedder det i betænkningen [nr. 553/1969], s. 27, at det foreslåede udtryk ”giver...særlig grund til at fremhæve, at forhold af ringe grovhed ikke bør anses for omfattet af bestemmelsen”.

Under folketingsbehandlingen fremsatte justitsministeren (Thestrup) forslag om at ændre formuleringen ”gøres til genstand for nedsættende omtale eller behandling” til ”nedværdiges”. I bemærkningerne til ændringsforslaget (jf. Folketingstidende 1970/71, tillæg B, sp. 3006) henvises til, at med den foreslåede ændring vil bestemmelsen i højere grad end i den oprindelige formulering tilgodese hensynet til menings- og ytringsfriheden.”

Om anklagemyndighedens tiltalepraksis er det i pkt. 3.3. i de almindelige bemærkninger bl.a. anført:

”Den foreslåede bestemmelse i § 266 b, stk. 2, omfatter særligt grove overtrædelser af forbudet mod racediskrimination m.v., nemlig forhold, der har karakter af propagandavirksomhed. Efter Justitsministeriets opfattelse bør anklagemyndigheden fremover i disse særligt grove tilfælde ikke udvise samme tilbageholdenhed med at rejse tiltale som hidtil. Anklagemyndigheden bør ikke mindst være opmærksom på muligheden for at rejse sager af egen drift, jf. herved retsplejelovens § 742, stk. 2, eksempelvis hvor en sag har været genstand for offentlig omtale. Det anførte om tiltalepraksis ændrer dog ikke ved, at der ved anvendelse af straffelovens § 266 b - som anført i forarbejderne til den nugældende bestemmelse - fortsat bør tages skyldigt hensyn til ytringsfriheden.”

I de specielle bemærkninger vedrørende § 266 b, stk. 2, er følgende anført:

”Lovforslaget af 7. oktober 1970 om ændring af straffelovens § 266 b indeholdt også et forslag til en bestemmelse (§ 110 e, stk. 2) om straf for den, der driver propaganda for at ophidse til angrebskrig (forslaget blev ikke gennemført). I bemærkningerne til lovforslaget anføres bl.a., ”at der ved begrebet propaganda må forstås udøvelsen af en vis systematisk, intensiv eller vedvarende virksomhed med henblik på at påvirke meningsdannelsen”, jf. Folketingstidende 1970/71, tillæg A, sp. 1187. En lignende afgrænsning af begrebet tilsigtes anvendt i denne sammenhæng. Om der foreligger ”propagandavirksomhed” i et konkret tilfælde, må således bero på en helhedsvurdering, hvorunder der navnlig lægges vægt på, om der er sket en systematisk udbredelse af diskriminerende udtalelser m.v., herunder til udlandet, med henblik på at påvirke meningsdannelsen.

...

Der er ikke med den foreslåede § 266 b, stk. 2, tilsigtet en udvidelse af det strafbare område i forhold til den gældende bestemmelse, herunder den i forarbejderne indeholdte forudsætning om, at ytringen skal være af en vis grovere karakter, jf. de almindelige bemærkninger, pkt. 2.2.”

Ved lov nr. 218 af 31. marts 2004 blev der gennemført en teknisk ændring af § 266 b, stk. 2, således at formuleringen ”skærpende omstændigheder” blev erstattet af ”særligt skærpende omstændigheder”. Det fremgår af bemærkninger til lovforslaget (Folketingstidende 2003/2004, Tillæg A, side 3328), at der ikke med den ændrede formulering blev tilsigtet en ændring i det hidtidige strafbare område eller udmålingsniveau.

Det tilføjes, at Fremskridtspartiet i 1990 fremsatte forslag i Folketinget om ophævelse af straffelovens § 266 b (Folketingstidende 1989/90, Tillæg A, sp. 5227). Under 1. behandlingen af lovforslaget afviste

samtliche øvrige partier forslaget, og justitsministeren (Engell) anførte bl.a. følgende: ”Tankegangen bag antidiskriminationsbestemmelsen i straffelovens bestemmelse kan vel udtrykkes på den måde, at vel skal der være ytringsfrihed, men der må være tale om frihed under ansvar og medansvar.”

4.3. Litteratur vedrørende straffelovens § 266 b

I Kommenteret straffelov, 8. udgave, 2005, af Vagn Greve, Asbjørn Jensen og Gorm Toftegaard Nielsen, side 399ff, er der bl.a. anført følgende om bestemmelsen:

”...Kernen er udtalelser, der går ud på, at gruppen generelt mangler værdi som mennesker, herunder ligestilling med dyr. Endvidere helt usaglige, generaliserende påstande om grov kriminalitet og umoral.

...Det antages, at visse ytringer eller tegninger kan virke nedværdigende, selv om de ikke er forhånende. Den kriminaliserede forhånelser eller nedværdigelse kan ske gennem udtryk for ringeagt, latterliggørelse etc. uden hensyn til, om påstanden er falsk eller ej...Udtalelser i massemedierne pådrager ikke journalisten og redaktøren ansvar, når de har karakter af saglig reportage...

Udtalelser mod en enkelt person, som ikke samtidig er en forhånelser m.m. af hans gruppe, bedømmes efter de almindelige regler om freds- og ærekrænkelser.”

Pia Justesen anfører bl.a. følgende i ”Racisme og Diskrimination - Danmark og menneskerettighederne”, 2003, side 130 og side 149:

”Straffelovens § 266 b vedrører ikke kun udtalelser. Også andre meddelelser er omfattet. Det gælder både skriftlige og mundtlige udtryksformer, og bestemmelsen omfatter derfor også billeder og karikaturer.

...

For at være omfattet af § 266 b skal ytringen for det første være *præcis*; gruppen som udtalelsen retter sig imod, skal være afgrænset, og indholdet af ytringen skal være præcist. For det andet skal der eksistere et *udbredelsesforsæt*. For det tredje skal ytringen opfylde et *grovhedskriterium*.

Ytringer, der som regel vil opfylde grovhedskriteriet, omfatter:

- Sammenligninger med dyr
- Sammenligninger med sygdomme
- Beskyldninger om grovere kriminalitet

Ytringer, der ikke nødvendigvis vil opfylde grovhedskriteriet, omfatter :

- Uheldige og smagløse ytringer
- Racistiske ytringer
- Beskyldninger om misbrug af det sociale system og skattesystemet
- Benægtelse af holocaust...”

I artiklen ”Dansk ret og racistiske ytringer” i Nordic Journal for human rights, 3/2001, side 24, skriver Pia Justesen bl.a. følgende:

”Ved siden af udbredelseshensigten omfatter forsætskravet i straffelovens § 266 b en vurdering af, hvorvidt ytringen må betragtes som truende, forhånende eller nedværdigende. Der skal ikke i konkrete sager foretages en vurdering af, om den pågældende har følt sig truet, forhånede eller nedværdiget. Strafbarheden beror på en objektiv vurdering af, om de relevante udsagn i den

konkrete sammenhæng kan anses for egnede til at fremkalde frygt (trusler) eller en følelse af forhånelse og/eller nedværdigelse.

...

Bestemmelsen beskytter mod forhånelse af ”grupper”. I medfør af både forarbejder og formål skal betegnelsen grupper imidlertid ikke udsættes for en snæver fortolkning. Hvis en forhånende ytring rettet mod en enkeltperson tillige kan ses som udtryk for forhånelse af den gruppe, personen hører til, vil udtalelserne således være omfattet af § 266 b. Praksis bekræfter da også, at der i enkelte konkrete sager er sket domfældelse, hvor ytringerne alene er rettet mod enkeltpersoner.”

I ”Antidiskrimination - Lovgivningen med kommentarer” af bl.a. Henrik Karl Nilsen, 1997, er der på side 66 anført følgende:

”[3] Forhånelse indebærer typisk direkte nedsættende bemærkninger, hvorimod nedværdigende udtalelser kan fremkomme ved en sammenstilling af pågældende gruppe med et fænomen, som alment anses for ubehageligt eller frastødende.”

I artiklen ”Straffelovens § 266 b, Nyere tiltale - og domspraksis” af Jesper Hjortenbergs, Anklagemyndighedens Årsberetning 1996, anføres på side 22, 32 ff og 37 bl.a.:

”... Bestemmelsen har en udformning, der bevirker, at ordlyden både kan og skal fortolkes på baggrund af den almindelige samfundsudvikling. Dette medfører, at praksis af ældre dato næppe uden videre kan tages som udtryk for gældende ret.

...

Helt usaglige, generaliserende påstande om kriminalitet synes således ofte at være tilstrækkeligt til, at grovhedskriteriet er opfyldt. Der skal formentlig tillige være tale om beskyldninger om grov kriminalitet, som virker agtelsesnedsættende i det omgivende samfund, f.eks. narkotikahandel og anden personfarlig kriminalitet.

Det skal dog understreges, at grovheden i disse sager må undergives en helt konkret vurdering, hvori navnlig vil indgå sammenhængen, hvori disse udtalelser er fremsat. Det er naturligvis legitimt som et led i en saglig debat at diskutere og kritisere kriminalitet begået af personer fra de beskyttede grupper.

...

Nogle anmeldelser vedrører udtalelser fremsat i forbindelse med en almindelig offentlig debat, der indeholder generelle tilkendegivelser om lokale eller generelle samfundsspørgsmål. I disse sager vil der på grund af hensynet til ytringsfriheden og muligheden for en fri debat blive stillet betydelige krav til grovheden af udtalelserne, før tiltalerejsning kan komme på tale.”

4.4. Praksis vedrørende straffelovens § 266 b

Der foreligger en række domme vedrørende straffelovens § 266 b. Nedenfor gennemgås enkelte domme, som er egnede til at belyse bestemmelsens anvendelsesområde. Der er ikke tale om en udtømmende gennemgang af domspraksis, men der er udvalgt domme, der vedrører beskyttelsen af en persongruppe på grund af tro.

U 2000.2234H

Tiltalte, der var stifter af et politisk parti og i flere perioder havde været medlem af Folketinget, fremkom under en direkte tv-udsendelse, hvorunder der var mulighed for at ringe og stille spørgsmål til deltagerne, med flere udtalelser, herunder ”...man har slet ikke fortalt, hvad muhamedanismen er for en verdensforbrydelse” og ”...om hvem enhver, der har studeret muhamedanismen, ved, at de kun er

her for at indsmigre sig, indtil de er stærke nok til at henrette os. De skal ud, for det er i den grad en fare, at f.eks. hende der ringede, hendes børnebørn ville ganske givet blive dræbt af muhamedanerne, hvis vi ikke udrydder muhamedanerne i Danmark.” Højesteret fandt, at udtalelserne udgjorde en overtrædelse af straffelovens § 266 b, stk. 1. Af Højesterets præmisser fremgår følgende:

”Tiltaltes udtalelser under tv-udsendelsen indeholdt det klare budskab, at alle her i landet boende muslimer, der stammer fra en vis kreds af lande, vil kastrere og dræbe Danmarks øvrige befolkning, så snart de bliver mange nok til at gennemføre en sådan udryddelsesproces, og at de derfor tilhører en gruppe af verdensforbrydere. Tiltalte lagde hermed en befolkningsgruppe for had på grund af deres tro og oprindelse. Tiltaltes udtalelser er således groft forhånende og nedværdigende over for denne befolkningsgruppe. De kan ikke legitimeres under påberåbelse af videnskabelighed eller saglig debat, og det er uden betydning for en bedømmelse af strafbarheden efter straffelovens § 266 b, stk. 1, hvorledes islam bogstaveligt skal forstås, eller hvilke samfundsmæssige konsekvenser en virkeliggørelse af fundamentalistiske muslimers program har afstedkommet.

Gerningsindholdet i § 266 b skal fastlægges under hensyn til ytringsfriheden. Ytringsfriheden er grundlæggende for et demokratisk samfund, idet tolerance overfor andres meninger er en nødvendig forudsætning for den frie debat. Ytringsfriheden skal imidlertid udøves med fornøden respekt for andre menneskerettigheder, herunder retten til beskyttelse mod trodiskriminerende forhånelse og nedværdigelse.

Tiltalte har som politiker taget aktiv del i den politiske debat som led i sit arbejde for en restriktiv udlændingepolitik vendt mod muslimer. Det kan ikke i sig selv anses for strafbart i en sådan debat at argumentere med en henvisning til islams skriftsteder eller til samfundsmæssige konsekvenser af fundamentalistiske muslimers program. Sådanne henvisninger kan imidlertid ikke retfærdiggøre en forhånelse og nedværdigelse som den, tiltaltes udtalelser er udtryk for. En debat om tiltaltes politiske mål afskæres ikke ved en kriminalisering af sådanne udtalelser. Hensynet til den særligt vidtgående ytringsfrihed for politikere om kontroversielle samfundsanliggender kan derfor ikke begrunde straffrihed for tiltalte.”

U 2004.734 H

I forbindelse med et valg havde T, der var spidskandidat til Københavns Borgerrepræsentation for et politisk parti og kandidat til Folketinget, oprettet en hjemmeside på internettet under navnet muhamedanerfrit.dk, hvor han bl.a. fremsatte generaliserende udsagn om, at muslimer i Danmark begår grove strafbare handlinger og dermed udgør en trussel mod danskernes liv og sikkerhed. Han anførte endvidere, at de derfor skal ”indfanges” og opsamles i koncentrationslejre, så de er ”afskåret fra at kunne skade danskerne”. Endvidere anførte han, at ”levestandarden i lejrene nedsættes gradvist for hver måned 1-års fristen for udrejse overskrides”.

T blev fundet skyldig i overtrædelse af straffelovens § 266 b. Højesteret fandt, at udtalelserne på hjemmesiden var forhånende og nedværdigende over for den befolkningsgruppe, som udtalelserne vedrørte. Endvidere anførte Højesteret, at hensynet til den særligt vidtgående ytringsfrihed for politikere om samfundsanliggender ikke kunne medføre, at udtalelserne ikke var strafbare. Højesteret fandt endvidere, at forholdet havde karakter af propagandavirksomhed, og henførte overtrædelsen til § 266 b, stk. 2.

U 2003.2435 V

T1 havde fra talerstolen på et politisk partis landsmøde udtalt ”Islam er ikke en religion i traditionel forstand. Det er en terrororganisation, som prøver at opnå verdensherredømmet ved vold”. T2 udtalte

ligeledes på samme landsmøde ”I Danmark må man ikke tale rent ud af posen – kalde en spade for en spade – kalde en såkaldt utilpasset ung andengenerationsindvandrer for det, han er, nemlig en afstumpet afviger. Faktum er, at flertallet af disse unge arabere er forbrydere, der med deres voldsforherligelse og intense had, har videreført de traditioner, som familiefædre har bibragt dem”.

Ved Vejle Kriminalrets dom blev T1 og T2 frifundet for overtrædelse af straffelovens § 266 b. Dommen blev anket til landsretten, der fandt T1 skyldig i overtrædelse af straffelovens § 266 b, mens byrettens frifindelse af T2 blev stadfæstet.

For så vidt angår T1 anførte landsretten følgende:

”Tiltaltes udtalelse, således som den er gengivet i anklageskriftet, og som tiltalte har erkendt at være fremkommet med, findes at indeholde en så grov forhånelse og nedværdigelse af den personkreds, der bekender sig til islam, at tiltalte herved har overtrådt straffelovens § 266 b. Landsretten finder, at den omstændighed, at udtalelsen blev fremsat spontant og under indtryk af begivenhederne den 11. september 2001, ikke kan medføre, at udtalelsen kan anses for straffri. Disse forhold kan imidlertid tages i betragtning ved vurderingen af strafværdigheden. Tiltalte er herefter skyldig i tiltalen.”

Om begrundelsen for frifindelse af T2 udtalte landsretten:

”Efter indholdet af sidste led i den del af tiltaltes tale, som er omfattet af anklageskriftet, herunder ordet ”disse”, kan der ikke ses bort fra, at sidste led må forstås i sammenhæng med de forudgående dele, og at ”disse unge arabere” derfor henviser til ”en såkaldt utilpasset ung andengenerationsindvandrer”. I betragtning heraf finder landsretten, at de i anklageskriftet gengivne udtalelser ikke har en sådan grovhed, at de objektivt kan anses for omfattet af straffelovens § 266 b, men må anses for at ligge udenfor, hvad der kan gives udtryk for i en politisk debat, som der var tale om i det foreliggende tilfælde...”

U 2003.2559V

T havde gjort følgende sangtekst tilgængelig på sin hjemmeside på internettet:

”Jeg vil ned til Jerusalem ned og há en jøde. Han skal passe oliefyr og andre skal være døde	Jeg vil ned til Istanbul og há en istanpuler. Han skal være trækkerdreng og gøre mange kugler”
---	---

Retten i Aalborg frifandt tiltalte for overtrædelse af straffelovens § 266 b, stk. 1. Dommen blev anket til landsretten, der fandt, at § 266 b, stk. 1, var overtrådt. I præmisserne for dommen anførte landsrettens flertal (5 dommere), at ”...Den del af en sangtekst, tiltalen angår, er forhånende og nedværdigende og rettet mod jøder og tyrkere på grund af deres race, nationalitet eller etniske oprindelse eller tro”.

TfK 2002.17

T havde indrykket en annonce i en ugeavis, hvor T søgte opstillere til et politisk parti. Annoncen indeholdt bl.a. følgende udtalelse:

”Er du også bange for fremtiden med al den kriminalitet og voldtægt, indvandrere og ikke mindst muslimer, har påført Danmark ? ...partiet er et af de partier, der vil bekæmpe denne grusomme vold og kriminalitet.”

Tiltalte blev ved Retten i Skjerns dom fundet skyldig i overtrædelse af straffelovens § 266 b, stk. 1. Dommen blev anket til landsretten, hvor tiltalte blev frifundet (dissens af to dommere for domfældelse) med følgende begrundelse:

”...Meddelelsen kan forstås sådan, at den indeholder en - utilbørlig - udtalelse om sammenhæng mellem den muslimske tro og grov kriminalitet. Meddelelsen, hvorved der søges opstillere til tiltaltes politiske parti, er imidlertid formuleret som en opfordring til støtte af bekæmpelsen af begået kriminalitet. Efter en helhedsvurdering findes meddelelsen på denne baggrund ikke at indeholde sådanne forhånende eller nedværdigende udtalelser, at den udgør en overtrædelse af straffelovens § 266 b, der må fortolkes under hensyn til ytringsfriheden...”

4.5. Sammenfatning vedrørende straffelovens § 266 b

4.5.1. Generelt om straffelovens § 266 b

Som det fremgår af afsnit 4.2., omfattede straffelovens § 266 b allerede fra indførelsen i 1939 en beskyttelse af persongrupper på grund af deres tro. Bestemmelsen fik med hensyn til tro sin nugældende affattelse i 1971.

Bestemmelsen findes i straffelovens kapitel 27 om freds- og ærekrænkelser. Bestemmelsen beskytter personer tilhørende flertals- eller mindretalsgrupper, der forhånes eller nedværdiges på grund af deres tro, i modsætning til straffelovens § 140, der beskytter de religiøse følelser, der knytter sig til trosånd og gudsdyrkelse.

Om anvendelsesområdet for straffelovens § 266 b, stk. 1, henvises til sammenfatningen nedenfor. Bestemmelsen skal endvidere fortolkes i overensstemmelse med de principper om ytringsfrihed, der er fastsat i grundlovens § 77 og Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 10, jf. nedenfor under afsnit 5.

4.5.2. Offentligt eller med forsæt til udbredelse i en videre kreds

Straffelovens § 266 b omfatter den, der offentligt eller med forsæt til udbredelse i en videre kreds, fremsætter udtalelse eller anden meddelelse.

Tilkendegivelser fremsat i privat sammenhæng er således ikke omfattet. Derimod er udtalelser mv. f.eks. i medierne omfattet.

4.5.3. Fremsætter udtalelse eller anden meddelelse

For så vidt angår formuleringen ”udtalelser eller anden meddelelse” omfatter denne både skriftlige og mundtlige udtryksformer, og bestemmelsen omfatter også billeder og karikaturer.

4.5.4. En gruppe af personer

Det følger af § 266 b, at beskyttelsen omfatter ”en gruppe af personer”. Af forarbejderne til bestemmelsen fremgår det, at § 266 b - modsat straffelovens bestemmelser om ærekrænkelser over for enkeltpersoner - har til formål at beskytte mod angreb, når kredsen af de angrebne er så stor eller så ubestemt, at angrebet umuligt kan forstås som ærekrænkende over for alle personer indenfor kredsen uden indskrænkning. Formuleringen ”en gruppe af personer” skal således forstås som en afgrænset gruppe, som enten kan udgøre en majoritet eller minoritet, og herunder f.eks. en gruppe af personer, der bekender sig til en bestemt tro.

4.5.5. Trues, forhånes eller nedværdiges

For at en udtalelse eller anden meddelelse er omfattet af gerningsindholdet i § 266 b, skal en gruppe af personer ved udtalelsen eller meddelelsen ”trues, forhånes eller nedværdiges”. I nærværende sag er det udtrykkene ”forhånes” eller ”nedværdiges”, som er relevante.

Med udtrykket ”forhånes” er kriminaliseret udtryk for ringeagt og latterliggørelse etc.

Udtrykket ”nedværdiges” er ikke nærmere defineret i forarbejderne, men blev ved lovændringen i 1971 valgt frem for ”gøres til genstand for nedsættende omtale eller behandling” for i højere grad at tilgodese hensynet til ytringsfriheden. Det fremgår af litteraturen, at ytringer kan virke nedværdigende, selv om de ikke er forhånende.

Det må antages, at både forhånende ytringer og nedværdigende ytringer, der ikke er forhånende, skal have en vis grovhed.

Som det fremgår af Kommenteret straffelov, er kernen i bestemmelsen udtalelser, som går ud på, at en gruppe generelt savner værdi som mennesker, samt helt usaglige, generaliserende påstande om grov kriminalitet og umoral.

4.5.6. På grund af race, hudfarve, nationale eller etniske oprindelse, tro eller seksuelle orientering

Den relevante del af bestemmelsen er ”ved hvilken en gruppe af personer ...forhånes eller nedværdiges på grund af sin ...tro...”. Bestemmelsen omfatter således tilkendegivelser om en gruppe af personer, der afgrænses ved deres religion, men der stilles ikke krav om, at tilkendegivelsen angår religionssamfundets ”troslærdom eller gudsdyrkelse”, således som det er tilfældet i straffelovens § 140.

Henvisningen til ”tro” har været en del af § 266 b, siden bestemmelsen blev indsat i straffeloven i 1939. Det var ifølge forarbejderne til bestemmelsen den tids forfølgelse af racer og trossamfund, der var baggrund for bestemmelsen. Begrebet ”tro” er ikke nærmere defineret i forarbejderne, men det fremgår ikke, at beskyttelsen i § 266 b som i straffelovens § 140 er begrænset til ”her i landet lovligt bestående religionssamfund”.

4.5.7. Forsæt

Det subjektive krav i straffelovens § 266 b forsæt.

5. Ytringsfrihed

5.1. Grundlovens og Den Europæiske Menneskerettighedskonventions bestemmelser om ytringsfrihed

Som det er fremgået af gennemgangen ovenfor under afsnit 3 og 4 om straffelovens § 140 og § 266 b, skal gerningsindholdet i straffelovens § 266 b fortolkes under hensyn til retten til ytringsfrihed.

Grundloven indeholder i § 77 følgende bestemmelse om ytringsfrihed:

”§ 77. Enhver er berettiget til på tryk, i skrift og tale at offentliggøre sine tanker, dog under ansvar for domstolene. Censur og andre forebyggende forholdsregler kan ingensinde på ny indføres.”

Ytringsfriheden er en del af de politiske frihedsrettigheder, som skal medvirke til at sikre den fri diskussion og meningsdannelse, der er en forudsætning for et demokratisk samfund. Blandt de politiske friheder indtager ytringsfriheden den centrale plads. Den omfatter alle åndslivets ytringer - politiske, religiøse, kunstneriske, videnskabelige, filosofiske osv. - og har på hvert område lige så mange former, som der er medier, gennem hvilke ytringen kan manifestere sig: ord, billede, tone, form, bevægelse, ritus osv., jf. Alf Ross, Dansk Statsforfatningsret, 3. udgave v. Ole Espersen, 1980, side 703ff.

Grundlovens § 77 beskytter efter gængs opfattelse alene den formelle ytringsfrihed. Bestemmelsen indeholder således bl.a. et forbud mod forhåndscensur af ytringer, hvorimod bestemmelsen ikke omfatter den materielle ytringsfrihed, dvs. ytringernes indhold. Det antages dog, at grundloven i sin helhed, herunder bl.a. bestemmelserne om Folketinget (§ 31) og religionsfrihed (§ 67), forudsætter en beskyttelse af den materielle ytringsfrihed.

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (herefter EMRK) indeholder i artikel 10 en bestemmelse, der beskytter både den formelle og den materielle ytringsfrihed. Bestemmelsen har følgende ordlyd:

”Stk.1. Enhver har ret til ytringsfrihed. Denne ret omfatter meningsfrihed og frihed til at modtage eller meddele oplysninger eller tanker, uden indblanding fra offentlig myndighed og uden hensyn til landegrænser. Denne artikel forhindrer ikke stater i at kræve, at radio-, fjernsyns- eller filmforetagender kun må drives i henhold til bevilling.

Stk. 2. Da udøvelsen af disse frihedsrettigheder medfører pligter og ansvar, kan den underkastes sådanne formaliteter, betingelser, restriktioner eller straffebestemmelser, som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfund af hensyn til den nationale sikkerhed, territorial integritet eller offentlig tryghed, for at forebygge uorden eller forbrydelse, for at beskytte sundheden eller sædeligheden, for at beskytte andres gode navn og rygte eller rettigheder, for at forhindre udspredelse af fortrolige oplysninger, eller for at sikre domsmagtens autoritet og upartiskhed.”

5.2. Litteratur om ytringsfrihed

Der foreligger en meget righoldig litteratur om ytringsfrihed, herunder navnlig vedrørende artikel 10 i EMRK. Da EMRK artikel 10 beskytter både den formelle og materielle ytringsfrihed, er fortolkningen af denne bestemmelse, herunder Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols (herefter Domstolen) praksis, af afgørende betydning ved afvejningen mellem ytringsfriheden og beskyttelse af andre rettigheder. Nedenfor i afsnit 5.3. gennemgås enkelte domme, som Domstolen har afsagt vedrørende afvejningen mellem på den ene side ytringsfriheden og på den anden side beskyttelse på grund af tro.

I Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - Kommenteret af Peer Lorenzen m.fl., 2. udgave, 2003, fremgår, at Domstolens praksis vedrørende artikel 10 er meget betydelig og omhandler et bredt spektrum af sagstyper med særlig vægt på pressens rettigheder og injuriersager. Generelt anføres følgende om domstolens prøvelse i disse sager, jf. side 450:

”EMD’s prøvelse foregår ved, at det indledningsvist fastslås, om den påståede krænkelse overhovedet vedrører artikel 10 og ytringsfrihed. Dernæst undersøges det, om statens adfærd har udgjort et indgreb (en ”interference”) i klagers ytrings- eller meningsfrihed. I givet fald vurderes det, om indgrebet kan legitimeres under stk. 2 som nødvendigt i et demokratisk samfund.”

Videre på side 458 anføres det, at Domstolen nøje vurderer, hvilken baggrund ytringen har, og hvilke formål der ligger bag, herunder om formålet er at skabe debat eller oplyse om et emne af offentlig og almen interesse. Det anføres endvidere, at ytringer om spørgsmål af almen samfundsmæssig interesse nyder en særlig beskyttelse efter artikel 10, jf. side 459.

Om beskyttelsen af pressens ytringsfrihed er det på side 469 bl.a. anført:

”Ud over kritik af politikere og debat om emner af offentlig interesse nyder **medierne, herunder den skrevne presse**, generelt en særlig vid beskyttelse. Der skal særligt tungtvejende grunde til at begrænse pressens ytringsfrihed, idet der lægges vægt på pressens funktion som kontrolorgan, informationskilde og opinionsdanner i moderne demokratiske samfund...Enhver restriktion på pressens ytringsfrihed skal derfor være strengt proportional...

...

Som led i pressens ytringsfrihed er det vigtigt at fremhæve, at selv sådanne oplysninger, der vil chokere eller fornærme (”offend, shock or disturb”), kan fremsættes..., og at pressen har ikke bare ret til at informere men også en pligt til at informere om ”information and ideas on all matters of public interest”... En anden grundpræmis vedrørende pressen er, at ”journalistic freedom also covers possible recourse to a degree of exaggeration, or even provocation”...”

Jon Fridrik Kjølbro skriver i "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", 2005, side 526, at retten til ytringsfrihed ikke er en absolut rettighed, idet offentlige myndigheder i visse tilfælde kan foretage indgreb i retten til ytringsfrihed, hvis betingelserne i stk. 2 - dvs. bl.a. kravet til proportionalitet - er opfyldt. I afsnittet "Generelle principper for vurdering af proportionalitet", side 529, anføres bl.a. følgende:

"Indgreb i retten til ytringsfrihed udgør en krænkelse, medmindre de konkret kan retfærdiggøres. Det forudsætter, at betingelserne i artikel 10, stk. 2, er opfyldt (krav om lovhjælp, anerkendelsesværdigt formål og proportionalitet). I praksis er det navnlig kravet om, at indgrebet skal være "nødvendigt i et demokratisk samfund", dvs. proportionalt, der giver anledning til nærmere overvejelser...

...

Med de begrænsninger, der følger af stk. 2, er bestemmelsen ikke alene anvendelig på informationer og ideer, der modtages positivt eller anses for uprovokerende eller uden betydning. Bestemmelsen beskytter også *information og ideer, der kan fornærme, provokere eller forstyrre*. Det er en følge af kravet om pluralisme, tolerance og fordomsfrihed, uden hvilke der ikke ville være et demokratisk samfund."

Det anføres endvidere, at de indskrænkninger, der jf. stk. 2 er mulige i artikel 10, skal fortolkes indskrænkende, og at behovet for at gøre disse indskrænkninger skal godtgøres på en tilstrækkelig overbevisende måde. Herudover anføres endvidere side 529ff:

"Kravet om, at et indgreb skal være nødvendigt i et demokratisk samfund, indebærer, at der skal være et *presserende socialt behov* ("pressing social need") for indgrebet.

...

Ved udøvelsen af [Domstolens] kontrolbeføjelsen *vurderer Domstolen indgrebet i forhold til den konkrete sags omstændigheder, herunder indholdet af ytringerne og den sammenhæng, i hvilke de er fremkommet.*"

Om pressens og journalisters ytringsfrihed anføres bl.a. følgende side 532ff:

"I praksis tillægges pressens ret til ytringsfrihed meget stor betydning. Det betyder, at indgreb i pressens ret til ytringsfrihed kræver endog meget tungvejende grunde for at kunne anse indgrebet for "nødvendigt i et demokratisk samfund". Der er tale om et område, *hvor medlemsstaternes skønsmargin er begrænset*, og hvor Domstolen foretager en *meget indgående bedømmelse* af, om indgrebet har været nødvendigt i et demokratisk samfund.

Domstolen anser pressen for at varetage en *central funktion i et demokratisk samfund* og anser pressens ytringsfrihed for at være en af de helt centrale forudsætninger for et demokratisk samfund. Domstolen lægger vægt på, at pressens rolle er at videreformidle information og ideer om politiske forhold og alle andre *emner af offentlig interesse*. Pressen skal have mulighed for at udøve dens vigtigste funktion som "*offentlighedens vagthund*" ("public watchdog") ved at formidle information om forhold, der har stor offentlig interesse. Pressen nyder derfor en særlig beskyttelse, når den videreformidler emner af offentlig interesse. I den forbindelse lægges der ikke alene vægt på *pressens ret til at videreformidle informationer, men også offentlighedens ret til at modtage sådanne informationer*.

Navnlig ved indgreb i pressens ytringsfrihed er det vigtigt at være opmærksom på, at artikel 10 ikke alene finder anvendelse på informationer og ideer "der modtages gunstigt og opfattes som værende ikke-stødende eller med ligegyldighed, men også information og ideer der *støder, chokerer eller forstyrrer* staten eller en hvilken som helst del af befolkningen".

...

Udnyttelsen af retten til ytringsfrihed, herunder journalisters udnyttelse af denne ret, medfører ”pligter og ansvar”, jf. artikel 10, stk. 2. Den beskyttelse, der følger af artikel 10, *fritager således ikke generelt journalister fra pligten til at overholde statens straffelov*. Det gælder uanset pressens helt centrale rolle i et demokratisk samfund. *Offentlighedens interesse i at modtage visse informationer kan dog veje tungere end de ”pligter og ansvar”, der ellers ville gælde, og kan således medføre, at journalister kan foretage handlinger, der ellers ville være strafbare.*

...

Det tillægges betydning, *om det er pressen selv, der fremkommer med ærekrænkende ytringer, eller om pressen blot gengiver andres ærekrænkende ytringer*. Hvis pressen alene gengiver andres ærekrænkende ytringer, skal der fremføres meget tungtvejende grunde for at indgrebet kan anses for retfærdiggjort, end hvis pressen selv fremkommer med udtalelserne.”

...

Også ved sådanne konflikter mellem retten til ytringsfrihed og beskyttelse af andres rettigheder, herunder beskyttelse af minoriteter mod racediskriminerende udtalelser, synes hensynet til pressens ytringsfrihed at veje meget tungt, når der er tale om et emne af almen interesse, og pressen alene formidler andres ytringer.”

Om ytringer om moral, tro og religion anføres side 573ff bl.a.:

”Domstolen anerkender, at medlemsstaterne kan foretage indgreb i retten til ytringsfrihed i tilfælde, hvor *religiøse emner behandles på en måde, der kan karakteriseres som blasfemisk*. Artikel 10, stk. 2, anerkender udtrykkeligt, at udnyttelsen af retten til ytringsfrihed kan medføre pligter og ansvar, og i forhold til ytringer om religiøse overbevisninger omfatter dette pligten til i videst muligt omfang at undgå ytringer, der i forhold til objekter, der af andre omgås med ærbødighed, er *anstødelige og bespottende*. Der er pligt til – i det omfang det er muligt – at undgå ytringer, der uden grund virker stødende på andre, og dermed krænker deres rettigheder, og som derfor ikke bidrager til en offentlig debat, der er i stand til at føre til fremskridt i menneskelige forhold.

Når det drejer sig om *begrænsninger af ytringer, der kan virke stødende på andre personers religiøse tro og overbevisning, har medlemsstaterne en stor skønsmargin*. Det skyldes, at medlemsstaterne, når de på dette område foretager indgreb, varetager hensynet til rettigheder, der udtrykkeligt er beskyttet af konventionens artikel 9 (om ret til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed). Det skal endvidere ses i lyset af, at der ikke findes en fælles europæisk standard for, hvad der forstås ved tilladelige indgreb i retten til ytringsfrihed, der er rettet mod andres religiøse følelser og overbevisning.

Selv om konventionen beskytter religionsfrihed, *må religiøse personer acceptere en vis kritisk omtale*. I *Otto-Preminger-Institut-dommen* udtalte Domstolen, at dem, der vælger at udnytte deres ret til at manifestere deres religion, hvad enten de gør det som medlemmer af et religiøst flertal eller mindretal, ikke med rimelighed kan forvente at være fritaget for enhver form for kritik.”

Otto-Preminger-Institut-dommen er nærmere omtalt nedenfor i afsnit 5.3.

I ”Menneskeret” af Lars Adam Rehof og Tyge Trier, 1990, anføres følgende på side 260ff:

”De offentlige myndigheder må være forberedt på, at pressen virker som kontrolorgan. Nyhedsmedierne har væsentlig betydning som informationskilde og som medvirkende faktor, når befolkningens holdninger formes. Hertil kommer, at de meninger og holdninger, som findes i befolkningen, ofte vil blive gengivet af medierne. Det må derfor antages, at enhver restriktion på pressens ytringsfrihed skal være strengt proportional.

...

Art. 10, stk. 2, adskiller sig fra de øvrige undtagelser i art. 8, 9 og 11 ved at angive flere modhensyn. Undtagelsen er desuden formuleret bredere, dels ved at der under visse omstændigheder

tillades ”formelle bestemmelser, restriktioner eller straffebestemmelser” og dels ved, at det udtrykkeligt fremhæves, at udøvelsen af ytringsfriheden medfører pligter og ansvar. EMD vurderer de sidstnævnte pligter og ansvar forskelligt fra tilfælde til tilfælde, alt afhængigt af klagers individuelle forhold. EMD kan dermed differentiere og konkret tillade en mere eller mindre vidtgående ytringsfrihed, hvilket kan give anledning til usikkerhed ved fastlæggelsen af retstilstanden i fremtidige sager.”

Mohammed Ahsan har i artiklen ”Ytringsfrihed og ærekrænkelser i et menneskeretligt perspektiv”, Juristen 2002, side 248ff, bl.a. anført følgende:

”Som anført ovenfor under afsnit 1 følger det af Domstolens praksis, at ytringsfriheden udgør en væsentlig og essentiel forudsætning i et demokratisk samfund, ligesom den er af afgørende betydning for demokratiets udvikling. Artikel 10 omfatter derfor også ytringer der er stødende, virker chokerende eller foruroligende, hvilket følger af den pluralisme, tolerance og åbenhed, der må eksistere og udvises i et demokratisk samfund.

Henset til den grundlæggende demokratiske interesse i at sikre og beskytte ytringsfriheden, samt til, at indgreb i ytringsfriheden vil kunne bevirke, at offentligheden og pressen af frygt for strafforfølgelse vil være tilbageholdende med at bidrage med synspunkter vedrørende emner af almen interesse, fortolkes de i artikel 10, stk. 2, indeholdte muligheder for at foretage indgreb i ytringsfriheden - der betragtes, som undtagelser fra princippet om ytringsfrihed - indskrænkende, og det kræves, at behovet for et eventuelt indgreb godtgøres på en overbevisende måde.

...

Det i artikel 10, stk. 2, indeholdte nødvendighedskrav implicerer imidlertid, at konventionsstaterne overlades en vis skønsmargin..., idet det i første række er de nationale domstole, der skal tage stilling til, om et indgreb opfylder dette krav, herunder det heraf afledte proportionalitetskrav. Denne skønsmargin er dog under hensyn til ytringsfrihedens fundamentale betydning ganske snæver, og går hånd i hånd med Domstolens prøvelsesadgang. Det er således op til Domstolen at træffe den *endelige afgørelse* om, hvorvidt et indgreb i ytringsfriheden er i overensstemmelse med artikel 10...Skønsmargin indsnævres imidlertid yderligere, når det drejer sig om indgreb i pressens ytringsfrihed, hvilket beror på den essentielle og betydningsfulde rolle som tilkommer pressen i et demokratisk samfund, hvor bl.a. regeringen ikke blot er underlagt lovgivningsmagten og den dømmende magts kontrol, men også pressens kontrol. Den begrænsede skønsmargin har således baggrund i dels pressens funktion som offentlighedens vagthund, dels dens rolle som samfundskritiker og informationsformidler.

...

Der kan af Domstolens praksis udledes den væsentlige grundsætning, at der ved bedømmelsen af, hvorvidt de omhandlede udtalelser har overskredet ytringsfrihedens grænser, ikke skal tages udgangspunkt i en isoleret vurdering af udtalelserne, men at der derimod skal foretages en helhedsbedømmelse...Mere konkret ses der - eksempelvis i sager vedrørende pressens ytringsfrihed - bl.a. på, om en artikelserie i et dagblad har indeholdt en afbalanceret dækning af det pågældende emne, herunder om den ”krænkede” part har fået adgang til at komme til orde. Derimod lægges der mindre vægt på enkeltstående fornærmende udsagn.

...

Pressen er imidlertid - selv vedrørende emner af åbenbar offentlig interesse - ikke tillagt en absolut ytringsfrihed, idet pressen også er underlagt artikel 10, stk. 2, hvorefter udøvelsen af ytringsfriheden, dels medfører ”pligter og ansvar”, dels skal udøves under respekt af andres gode navn og rygte eller rettigheder.

...

I første række tillægges udtalelsens emne betydning. Angår den politiske spørgsmål, skal indgrebet - af hensyn til den grundlæggende demokratiske interesse - begrundes på ganske overbevisende måde...Domstolens praksis giver imidlertid ikke grundlag for en mindre vidtgående ytringsfrihed for så vidt angår udtalelser, der ikke angår politiske emner, men vedrører andre samfundsmæssige spørgsmål af almen interesse.”

5.3. Praksis vedrørende ytringsfrihed

Der findes en omfattende praksis vedrørende artikel 10 i EMRK. Nedenfor gennemgås tre domme fra Domstolen, der illustrerer afvejningen mellem hensynet til ytringsfriheden og beskyttelsen af religiøse følelser. I disse tre domme fandt domstolen ikke, at der var sket en krænkelse af artikel 10.

Otto Preminger-Institut mod Østrig, Dom af 20. september 1994

Otto-Preminger-Instituttet, der bl.a. drev en biograf, annoncerede seks forevisninger af filmen "Das Liebeskonzil". I omtalen af filmen blev det bl.a. anført, at filmen byggede på et 100 år gammelt teaterstykke, der foregår i himlen.

Det fremgår af sagen, at filmen viste Gud i den jødiske, kristne og islamiske religion som en øjensynlig senil gammel mand, der bl.a. udveksler et kys med djævelen og kalder djævelen sin ven. Andre scener viser Jomfru Maria, der tillader, at der bliver læst en obscøn historie for hende. Den voksne Jesus bliver bl.a. vist i en situation, hvor han forsøger at berøre og kysse sin mors bryster. Endelig viser filmen, at Gud, Jomfru Maria og Jesus klapper af djævelen.

Anklagemyndigheden indledte efter anmodning fra den romersk-katolske kirke efterforskning mod instituttet for blasfemi. I den forbindelse blev der truffet bestemmelse om beslaglæggelse og konfiskation af filmen.

Domstolen lagde til grund, at beslaglæggelsen og konfiskationen var et indgreb i forhold til ytringsfriheden. Domstolen lagde endvidere til grund, at indgrebet havde lovhjemmel, ligesom domstolen fandt, at indgrebet forfulgte et anerkendelsesværdigt formål (beskyttelse af befolkningens religiøse følelser). Domstolen understregede i den forbindelse - under henvisning til domstolens afgørelse af 25. maj 1993 i sagen Kokkinakis mod Grækenland - at bl.a. religionsfrihed, som er beskyttet af artikel 9 i EMRK, er fundamentalt for et demokratisk samfund. Domstolen anførte endvidere, at personer, som udøver deres ret til at manifestere deres religion, uanset om det sker som medlem af et religiøst flertal eller mindretal, ikke med rimelighed kan forvente at være fritaget fra al kritik. De må tolerere og acceptere andres benægtelse af deres religiøse overbevisning og selv andres udbredelse af holdninger, som er fjendtlige over for deres tro. Herudover udtalte Domstolen, at respekten for religiøse følelser med rimelighed kan anses for krænkede ved provokerende portrætter af objekter, som af andre vises religiøs ærefrygt, og sådanne portrætter kan anses for ondsindede krænkelse af den ånd af tolerance, som også må være et kendetegn for et demokratisk samfund.

For så vidt angår spørgsmålet om, hvorvidt indgrebet var nødvendigt i et demokratisk samfund, anførte Domstolen, at ytringsfriheden er fundamentet for et demokratisk samfund. Endvidere udtalte Domstolen, at ytringsfriheden også beskytter informationer eller ideer, som chokerer, fornærmer eller forstyrrer staten eller dele af befolkningen. Imidlertid understregede Domstolen, at udøvelse af ytringsfriheden indebærer pligter og ansvar. I den forbindelse kan der være en forpligtelse til så vidt muligt at undgå ytringer, som uden grund er fornærmende over for andre og således en krænkelse af

deres rettigheder, og som derfor ikke bidrager til en offentlig debat, der er i stand til at føre til fremskridt i menneskelige forhold.

På denne baggrund udtalte Domstolen - bl.a. under henvisning til domstolens afgørelse af 7. december 1976 i sagen *Handyside mod Storbritannien* - at det i visse demokratiske samfund kan anses for nødvendigt at sanktionere eller forhindre fornærmende angreb på objekter omgærdet af religiøs ærefrygt, forudsat at indgrebet eller straffen er proportional i forhold til det anerkendelsesværdige formål, som indgrebet forfølger.

Endvidere udtalte Domstolen, at det ikke er muligt at fastlægge en fælles europæisk forståelse af religionens betydning i samfundet. Derfor er det ikke muligt fyldestgørende at definere, hvad der er tilladte indgreb over for ytringsfriheden, når ytringerne er rettet mod andres religiøse følelser. På denne baggrund er der overladt en vis skønsmargin til nationale myndigheder ved vurderingen af, om et indgreb er nødvendigt.

I den konkrete sag fandt Domstolen hverken, at beslaglæggelsen eller konfiskationen udgjorde en krænkelse af artikel 10. Domstolen lagde vægt på, at det overvældende flertal af tyrolere var katolikker, og at de østrigske myndigheder ved beslaglæggelsen af filmen handlede for at sikre religiøs fred i regionen og for at forhindre, at nogle mennesker skulle føle, at de blev gjort til genstand for ubegrundede og stødende angreb på deres religiøse overbevisning.

Wingrove mod Storbritannien, Dom af 25. november 1996

Wingrove, der var filminstruktør, havde skrevet og instrueret en video på ca. 18 minutter med titlen "Visions of Ecstasy". Der er ingen dialog i filmen, men alene levende billeder og musik. Filmen byggede på nonnen St. Teresa fra Avila's liv (omkring det 16. årh.). Filmen indeholder ingen forklaringer, herunder om den historiske baggrund for filmen. I filmen fremstilles St. Teresa på en erotisk måde, bl.a. i en sekvens, hvor korset med Jesus ligger på jorden, og hvor St. Teresa, der øjensynlig er nøgen under sit klæde, sidder oven på Jesus.

De britiske myndigheder afviste at meddele tilladelse til markedsføring af videofilmen, som blev anset for at have et blasfemisk indhold.

Domstolen vurderede, at der var tale om et indgreb, men at indgrebet havde hjemmel i lov, og at indgrebet havde et anerkendelsesværdigt formål.

For så vidt angår spørgsmålet om, hvorvidt indgrebet var nødvendigt i et demokratisk samfund, understregede Domstolen på ny, at ytringsfriheden er grundlæggende i et demokratisk samfund. Domstolen anførte endvidere, at udøvelsen af ytringsfrihed indebærer pligter og ansvar, herunder en legitim forpligtelse til så vidt muligt at undgå ytringer, som uden grund er fornærmende over for andre og blasfemiske. Domstolen henviste endvidere til, at de nationale myndigheder har en vis, men ikke ubegrænset skønsmargin, når det vurderes, om indgreb i ytringsfriheden er nødvendige i et demokratisk samfund.

Domstolen anførte, at afvisningen af at meddele tilladelse til distribution af filmen havde til formål at beskytte andres rettigheder, og navnlig at beskytte mod alvorligt fornærmende angreb på forhold, som kristne betragter som hellige. Endvidere udtalte Domstolen, at staterne har en større skønsmargin, når staterne regulerer ytringsfriheden i forhold til emner, der er egnet til at krænke andres dybe personlige moralske og navnlig religiøse overbevisninger, men at det er Domstolen, der endeligt tager stilling til, om indgrebet er foreneligt med konventionen. Domstolen vil i den forbindelse vurdere, om indgrebet er begrundet i et presserende socialt behov, og om indgrebet er proportionalt. Domstolen fremhævede endvidere, at national ret i Storbritannien ikke forbød ytringer, der indeholdt synspunkter, som var kritiske over for den kristne tro, og at indgrebet skulle modvirke formen for kommunikation snarere end dens indhold. Endelig lagde Domstolen vægt på, at national ret var tilbageholdende med at anvende blasfemibestemmelsen. På denne baggrund fandt Domstolen ikke, at der var sket en overtrædelse af artikel 10.

I.A. mod Tyrkiet, Dom af 13. september 2005

I.A., som ejede og ledede et forlag, udgav en roman af en navngiven forfatter med titlen ”De forbudte ord”. Romanen, der udkom i 2000 eksemplarer, omhandlede forfatterens tanker om filosofiske og teologiske spørgsmål. I.A. blev dømt for overtrædelse af den tyrkiske straffelovs bestemmelse om forhånelse af gud, religionen, profeten og den hellige bog. Han blev idømt 2 års fængsel, som senere blev ændret til en bøde. I dommen blev der bl.a. henvist til følgende passage fra bogen: ”Ser De den trekant af frygt, ulighed og inkonsekvens, som udstikkes i Koranen; dette får mig til at tænke på en regnorm. Gud siger, at alle ordene er hans budbringers egne ord. Visse af disse er i øvrigt kommet til ham i et udbrud af jubel i armene på Aisha...Guds budbringer afbrød fasten med et seksuelt forhold, efter aftensmåltidet og inden bønnen. Mohammad forbød ikke seksuelle forhold med en død person eller et levende dyr”.

Der var ved sagens behandling for Domstolen enighed om, at domfældelsen udgjorde et indgreb i I.A.’s ret til ytringsfrihed. Det blev heller ikke bestridt, at indgrebet havde lovhjemmel og forfulgte et anerkendelsesværdigt formål som nævnt i artikel 10, stk. 2.

Det var herefter spørgsmålet, om indgrebet var nødvendigt i et demokratisk samfund. Der blev i den forbindelse bl.a. henvist til, at ytringsfriheden ikke kun gælder for oplysninger og tanker, som modtages med velvilje eller anses for uskadelige eller ligegyldige, men også for oplysninger og tanker, som støder, chokerer og foruroliger. Endvidere anførte Domstolen, at udøvelsen af ytringsfrihed indebærer pligter og ansvar, og at der i forbindelse med religiøse forestillinger legitimt kan forekomme en pligt til at undgå udtryk, som uden grund krænker andre og er vanhelligende. Således kan man i princippet finde det nødvendigt at straffe forhånende angreb på emner, som er genstand for religiøs ærefrygt.

Domstolen anførte, at personer, som udøver deres ret til at manifestere deres religion, uanset om det sker som medlem af et religiøst flertal eller mindretal, ikke med rimelighed kan forvente at være fritaget fra al kritik. De må tolerere og acceptere andres benægtelse af deres religiøse overbevisning og selv andres udbredelse af holdninger, som er fjendtlige over for deres tro.

Herefter udtalte Domstolen, at den foreliggende sag imidlertid ikke bare drejede sig om ytringer, som støder eller chokerer, eller om en ”provokerende” meningstilkendegivelse, men om et krænkende angreb på islams profet. Domstolen anførte endvidere, at de troende med rimelighed kunne føle sig angrebet på en uberettiget og krænkende måde.

Domstolen konkluderede derfor, at indgrebet tilsigtede at beskytte mod krænkende angreb vedrørende emner, som af muslimer bliver anset for hellige, og at foranstaltninger til bekæmpelse af ytringerne med rimelighed kunne siges at være begrundet i et presserende socialt behov. Domstolen fandt derfor ikke, at de tyrkiske myndigheder kunne anses for at have overskredet deres skønsmargin, ligesom den ubetydelige bødestraf, som I.A. var pålagt, forekom proportional. Domstolen fandt herefter ikke, at der var sket en krænkelse af artikel 10.

5.5. Sammenfatning vedrørende ytringsfrihed

5.5.1. Generelt om ytringsfrihed

Som det fremgår af afsnit 5.1., indeholder grundloven i § 77 og Den Europæiske Menneskerettighedskonvention i artikel 10 bestemmelser om ytringsfrihed. Det antages, at grundlovens § 77 alene beskytter den formelle ytringsfrihed, mens artikel 10 beskytter både den formelle og materielle ytringsfrihed.

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol har flere gange udtalt, at ytringsfriheden er en nødvendig forudsætning for et demokrati.

Formuleringen i grundlovens § 77 ”...dog under ansvar for domstolene” og artikel 10, stk. 2, i EMRK indebærer dog, at retten til ytringsfrihed ikke er en absolut rettighed. Offentlige myndigheder kan således foretage indgreb i retten til ytringsfrihed, hvis betingelserne i artikel 10, stk. 2, er opfyldt.

5.5.2. Betingelserne for indgreb i ytringsfriheden

Indgreb i ytringsfriheden vil udgøre en krænkelse, medmindre betingelserne i EMRK artikel 10, stk. 2, er opfyldt. Der er i artikel 10, stk. 2, krav om, at indgrebet skal have hjemmel i lov, at indgrebet skal forfølge et anerkendelsesværdigt formål, og at indgrebet skal være proportionalt. At indgrebet skal være proportionalt indebærer, at det skal være ”nødvendigt i et demokratisk samfund”. Domstolen fortolker dette kriterium således, at der skal være et presserende socialt behov for indgrebet.

I forbindelse med en konkret sag vurderer Domstolen indgrebet i forhold til den konkrete sags omstændigheder, herunder indholdet af ytringerne og den sammenhæng, i hvilke de er fremkommet.

5.5.3. Hvilke ytringer beskyttes af bestemmelsen

Artikel 10 beskytter både ytringer, der modtages positivt eller anses for uprovokerende eller uden betydning, og ytringer, der kan fornærme, provokere eller forstyrre.

5.5.4. Pressens ytringsfrihed

Domstolen har flere gange givet udtryk for den opfattelse, at pressen varetager en central funktion i et demokratisk samfund, herunder som ”offentlighedens vagthund”. Domstolen tillægger derfor pressens ret til ytringsfrihed meget stor betydning.

Dette indebærer, at der skal foreligge meget tungvejende grunde, hvis et indgreb i pressens ytringsfrihed skal anses for ”nødvendigt i et demokratisk samfund”, og staternes skønsmargin er begrænset. I den forbindelse skal det bemærkes, at artikel 10 som nævnt ovenfor også finder anvendelse på ytringer, der støder, chokerer eller forstyrrer en hvilken som helst del af befolkningen.

Domstolen har dog også flere gange understreget, at ytringsfriheden medfører pligter og ansvar. Dette gælder også, når journalister udnytter retten til ytringsfrihed, idet journalister også skal overholde nationale strafferetlige regler, men pressen kan i visse tilfælde foretage handlinger, som ellers ville være strafbare. I den forbindelse har det betydning, om det er pressen selv, der fremkommer med ærekrænkende ytringer, eller om pressen blot gengiver andres ærekrænkende ytringer.

5.5.5. Ytringsfrihed i forhold til tro og religion

Domstolen tillægger også hensynet til ytringsfriheden afgørende betydning, når Domstolen skal vurdere berettigelsen af indgreb over for ytringer, der kan støde religiøse følelser. Domstolen har dog samtidig udtalt, at der er en pligt til i videst muligt omfang at undgå ytringer, der uden grund virker stødende på andre og dermed krænker deres rettigheder, og som derfor ikke bidrager til en offentlig debat, der i stand til at føre til fremskridt i menneskelige forhold.

I sager, der vedrører afvejningen mellem retten til ytringsfrihed og hensynet til beskyttelsen af religiøse følelser, overlader Domstolen efter sin praksis en større skønsmargin til staterne, fordi staterne på dette område også varetager hensynet til religionsfriheden, der er et andet grundlæggende princip i konventionen, jf. artikel 9.

På den anden side har Domstolen også udtalt, at personer, der udøver deres ret til religionsfrihed, uanset om det sker som medlem af et religiøst flertal eller mindretal, ikke med rimelighed kan forvente at være fritaget for enhver kritik. De må tolerere og acceptere andres benægtelse af deres religiøse overbevisning og selv udbredelse af holdninger, som er fjendtlige over for deres tro.

Da Domstolens vurdering altid sker i relation til det konkrete indgreb, som staten har foretaget i ytringsfriheden, og i lyset af indholdet af ytringerne og den sammenhæng, i hvilken de er

fremkommet, er det ikke muligt af Domstolens praksis at udlede en sikker retstilstand med hensyn til, hvorledes Domstolen vil vægte hensynet til ytringsfriheden i forhold til ytringer, der kan støde religiøse følelser.